عبدالرحمن سعدی.

4550
A3337

ادبیات معلمی

برنچی بولم

رشدی مکتبلر اوچون درس کتابی

(اوچ یل ادبیات اوقتوب تجربه قیلغاندن صوڭ)

ملی تل حیات تامرلری

ملی تل مقالەلر.

ناشری: حسین حسینوف کتبخانەسی اورنبورغده.

اوفا٫ «شرق» مطبعەسی.

ЭЛЕКТРО-ТИПОГРАФІЯ
Товарищества «КАРИМОВЪ, ХУСАИНОВЪ и Ко»
УФА.
1913 г.

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ

تنبیه

بو کتابنی اوقوتقانده، توبانده‌گی اثرلرنی شاکردلردن اوقوتوب چغارا باررغه تییش هم اثرلرده آلنغان موضوعنی، تصویر ایتلگان واقعه‌نڭ خلاصه‌سینی، ادبلرنڭ یازوب کیلتروگه قوشو اوستینه، تلدن سویله‌توگه‌ده آرتق اهمیت بیرلور.

اثرلرنڭ قایسی تابقرلری شاکردلرگه بیگرك شب تویولغان، قایسی اورنلری آنلرنڭ آڭینی آچا توشکان (دقتلرینی جلب ایتکان) هم آنلرنی نغراق قوزغاتقان، دولقنلاندرغان؟ منه شوڭا، آنلردن شونی سویلتوگه آیروچه کوڭل قویلور.

اوقتولاچق اثرلر

١ ـ «عبدالله توقایف دیوانی»	توقایف اثری
٢ ـ «ادبیات»	» »
٣ ـ «کوڭل جیمشلری»	» »
٤ ـ «جان آزقلری»	» »
٥ ـ «یاز باشی» .	عالمجان ابراهیمف
٦ ـ «یوزیل ألك»	» »
٧ ـ «تاتار قزی» .	فاتح امیرخانف
٨ ـ «عرفه کیچ توشمه»	» »
٩ ـ «تلسز خاتون»	فاتح کریمف.
١٠ ـ «صالح بابانڭ اویلنوی»	» »
١١ ـ «سنتچی بابای»	عیاض اسحاقف.
١٢ ـ «کیاو»	» »
١٣ ـ «شاکرد آبی»	» »

١٤- «بای اوغلی»	« «
١٥- «فتح الله حضرت»	فاتح امیرخانف.
١٦- «یاش یوره‌کلر»	عالمجان ابراهیمف.
١٧- «انقراض»	عیاض اسحاقف.
١٨- «برنچی تیاتر»	ع. کمال.
١٩- «ایکی عشق»	عیاض اسحاقف.
٢٠- «آلدم بیردم»	« «
٢١- «اویناش»	ع. کمال.
٢٢- «یازغی قویاش»	ظریف بشیری.
٢٣- «مجید غفوری شعرلری»	مجید غفوری.
٢٤- «ایرته‌نگی آذان»	ظریف بشیری.
٢٥- «تورلی شعرلر»	سعید سونچه‌لی.
٢٦- «اوقماصی شعرلری»	اوقماصی.
٢٧- «یاز تامچیلری»	ظریف بشیری.
٢٨- «نجیب دوماوی شعرلری»	ن. دوماوی.
٢٩- «قدرلی مینوتلر»	فاتح امیرخانف.
٣٠- «أسما»	غافل بن عبدالله.
٣١- «سویو ـ سعادت»	عالمجان ابراهیمف.
٣٢- «معلم»	عیاض اسحاقف.
٣٣- «سلطان عشقی»	فاتح کریمف.
٣٤- «دیڭگز اوستنده»	عالمجان ابراهیمف.
٣٥- «یاشلر»	فاتح امیرخانف.
٣٦- «بختسز یکت»	ع. کمال.
٣٧- «حمیدنڭ حیاتی»	مجید غفوری.
٣٨- «یارلیلر»	« «

بونچی بولم

نظم. نثر. اولچاو. بتم. بتمنك تورلری.

نظم ـ نثر

(Проза—стихъ)

اولچاولی هم بتملی: کویلی سوزلر نظم، کیریسی نثر دیب آتالادر: بزده اولچاو ایجك (слогъ) صانی. اوّلگی یول نیچه ایجکلی بولسه، صوڭغیسیده شول قدر ایجکلی بولا.

ایجك: تاوش بولملری «ایجك» دیب آتالا.

اول ـ چاو. ب ـ تم. بو ـ لم. یالت. یولت ای ـ جك. ی ـ بك.

بزده حاضرنك ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ١١، ١٢، ١٥، ١٦ ایجکلی اولچاولر یورتله. بونلر ایچندن کوب یورتلگانلریده ٨، ١١، ١٥، ١٦ ایجکلیلری.

مثاللر

٤ ایجکلیدن:

کیچ ـ کی ـ آ ـ ذان
کیچ ـ کی ـ آ ـ ذان
موڭ ـ لار ـ اوی ـ لار
کی ـ له ـ آن ـ دان

٥ ایجکلیدن.

قار ـ تای ـ دی ـ ج ـ هان
گلا ـ لر ـ ده ـ ـ بتـ ـ دی
کیچمکده زمان
قشلرده یتدی.
یلدی بوتاقلر
قارلر آسلدی
تاولر بولاقلر
بارده باسلدی.
کوك بوزلر قاتوب،
اویوشوب یاتوب،
چیشمه کی شمدی،
بار جهان تندی.
جیل‌گنه یامان
صزغرا اوره
کوکلرده یوره
بس بلن تومان!

« دردمند »

٦ ایجکلیدن

تیك ـ یات ـ قاچ ـ خـ ـ دا ـ یم
بیر ـ می ـ مال ـ سـ ـ بد ـ سز
بیشمتك تالانغان
کولمك سلـبسز

(توقایف)

۷ ایجکلیدن

ایر ـ ته‌ن ـ دن ـ یا ـ جاذ ـ لا ـ نا
مشرق یاغی آللانا
قویاش چغوب، نورلری
توشوب، یرگه یالغانا.

(توقایف)

۸ ایجکلیدن.

ی ـ لاذ ـ ما ـ غز ـ بز ـ یاش ـ لر ـ نی
توک ـ در ـ ما ـ کز ـ کوز ـ یاش ـ لر ـ نی
زنهار آتام، آتام زنهار
اوقوتکز بز یاشلرنی

نجیب دوماوی

۱۱ ایجکلیدن

ر ـ حیم ـ تک ـ ری ـ ه ـ حه ـ مد ـ نی (محمدنی) پیغ ـ غه ـ بر
آ ـ تاب ـ ایذ ـ در ـ دی ـ یر ـ گه ـ نور ـ لی ـ قر ـ آن
«رسول» تاجن کیدردی الله آثار
تلن نورلاب خدایی اعلا نوردن

(س. سونچه‌لی)

۱۲ ایجکلیدن

تور ـ لی ـ یاق ـ ده ـ قوش ـ لر ـ چور ـ لی ـ ه ـ وا ـ تو ـ مان
نور ـ تا ـ را ـ لا ـ ی ـ واش ـ ق ـ نه ـ کور ـ نه ـ اور ـ مان
آلتون تاوینك آرتندن قویاش کوله.
یارقی قاراب اوینی بزگه اوزی پوسقان

(اوقماصی)

۱۵ ایجکلیدن.

سز-نی-مل-لت (ملت) قز-لا-ری آه-ئه‌ی.ا-میلـ-یول-دز-لا-ری
تاڭ-سـ-حر-لراز-لب-از-لب-برکو-روب-قا-نال-مادم
ایسـ-دی یل-لر-ایل-ای-چه-دن-ایر-ته-کیچ-سال-دم-قو-لاق
یل یله‌سلرنڭ موڭلدن ذوق آلمان آلمادم. «دردمند»

۱۶ ایجکلیدن

سو-یه-من چن-کو-کل-بر-لن-او-زه-نڭ-أز-کام-أز-گم-نی
یارانقان بارچه نرسه‌مدن آلار ماتور آلار یه‌منی مجید غفوری

آلم: ملی کویلرمزدن «زیله‌یلوك» بلن «تفیتلو» کویـلرینه صالنغان نظملرنڭ اوّلـگی یوللری اون، صوڭغیسی توقز؛ «آشقازار» کوییینه صالنغانلرینڭده، بونڭ کیرسنچه بولا.

بتم

(قافیه—Рефма)

نظملرده، یوللرنڭ صوڭینه کیلترله طورغان، بر تاوشلی یا که أیتلشده بربرسینه یاقن تاوشلی بولغان حرفلر «بتم» دیب آتـلا.
بتم ایکی تورلی: ۱) عادی بتم ۲) قایتملی بتم.

عادی بتم: باشـداغی یولنڭ آخرنداغی سـوزلر قایتارلوب ایتلماینچه، تیك آزاقی حرفلر یا که ایجکلریگنه بربرسینه اوخشاتلغان بولسه، اول «عادی بتم» بولا

مثال:

قایغی زور دیگنگز توگللر
یاش بلن توگلور بتر.
قورقمه شادلق قایغی کورگان
أزعمر اوزلور اوتر.
(سعید)

أرنی مسکنکا یم یاش توگه
باشقنداین قویوب تزینه
مڭگی یورتقه کوچام بالام‌دی‌ده
ضعیف قولن سیپی یوزینه.
قالاسڭ بیت قزم یالغزڭ
کوچه سیندن شفقت دیگنگزی.
سینڭ کوزدن حاضر یاش اوزلمس
تابتار بولوب بو کیڭ یر یوزی.
حاضر سیڭا کولگان یاقتی یوزلر
قابقارانغی بولور بارسی - ده،
أچڭ پوشقان هاین یواترغه،
سیوکلی أنکاڭ بولماس قارشیدا.
(ضیا یرمکی)

هر سحر کیلەم، قوچاقلیم، مین شوشی قبر تاشن،
تگلیمن تاتلی سوزن هم اوستینه صالوب باشم.
(ظ. بشیری)

قایتملی بتم: باشقاغی یولنڭ آزاغنداغی سوزلری تاغی ایکنچی یولده قایتارلوب أیتلسەلر آنسی «قایتملی بتم» بولا.

مثال:

جسمیمده جان اورسەم اوترمس ایدی ملت مینی
تاقیامت ذکر ایتردی، بلکه تعظیملاب مینی

یاقتیراق یولدز یانادر، تون قارا بولغان صاین
یادیمه تکرم توشه، بختم قارا بولغان صاین
کوزگی تون مین یوقلی آلمیم، اوی تورنده جیل جلی
جیل جلامی آچ اولمنك قورقوسندن ایل جلی.
(ع. توقایف)

ایسکه توشرو: بو وقتده، چن بتم، قاینمالی سوزلرنك یوقا-ری یاغنده‌غی سوزلرده بولور. توقایف شعرلرنده‌گی «ت، ب، ن، م، ل،» بتملری کبك.

صوراولر: نظم، نثر دیب نیگه ایتله؟ بزده اولچاو نرسه؟ کویلی سوزلرنی نرسه برله اولچاب بله‌مز؟ ایجك نی؟ بزده نچه ایجکلی اولچاولر یورتیله؟ بتم نرسه؟ اول نچه تورلی ؟ نیلر؟

ایکنچی بولم

ادبیات، موضوع، فکر، تویغی، خیال. فکرنك گوزه‌للگی، تورلری. تویغینك گوزه‌للگی، تورلری، ذوق.

ادبیات

کیلك معنا برله آلغانده، بر تلده یازلغان‌سویلنگان، همه نرسه لرگه «ادبیات» دیب آتالا. اما تارراق- چنراق معناسینه کوره «ادبیات» دیگان تعبیر آستینه، معناسینك شبلگی برله برگه سویلنشی ده ماتور بولغان سوزلر یا که شوندی کتابلرغنه کره «ادبی» دیگان اسم‌ده فقط شوندی اثرلرگه‌گنه بیرله.

ادبیاتنك موضوعی

اوزی تورسنده سوز سویلنه تورغان؛ ایکنچی‌تورلی ایتلگانده،

اوزی اوستینه سوزلر یاروب اویله‌چك بولغان آیبر «موضوع» دیب آتالا.

ادبیاتنڭ موضوعی: فکر، تویغی، خیال. بو اوچ قوتنڭ طبیعت، تورمش هم آنده‌غی تورلی حاللردن کیلگانلگینی کوز آلدنده توتساق ادبیاتنڭ موضوعی «طبیعت، تورمش هم آنڭ تورلی حاللر» دیرگه‌ده یاری.

فکر، طویغی، خیال.

کشینڭ آڭی، اویی «فکر»؛ کوڭل تولقنی «تویغی»، فکرگه یول کورستوچی، آنی ئلله قایلرغه اوچروب، ئلله نیندی تیره نلکلرگه چومدروچی هم آڭا تم بیروچی قوت «خیال» دیب آتالا.

شولای بولو برله برگه، بو اوچ قوتنی «بر تیك فکرگنه بوسی تیك تویغی یا که تیك خیال‌غنه» دیب، آچق روشڭ بربرسندن آیروب کورستو قین. چونکه فکرسز تویغی بولمغان کبك، تویغی هم خیالسز فکراوزی تاغی بولمی. حاضرده بولسه، آڭا خیال برله تویغی قاتشقان بولا.

لکن ادبیاتڭ بولارنی بر برسندن آیربراق تیکشره تورغان چاقلرده بولا. برسوزده یا که براثرده بولاردن اوزینڭ اشن کوبره‌ك کورسته آلسا شونسی اوزینی باشقه‌لرندن آیربراق کورسته آلا. هم اوزی تورسنڭ «بوفکر، بوتویغی؛ بوخیال فلان روشڭ» دیگان آیرم‌حکم بیردرته.

تاغی شونسیڭ بار: تویغی برله خیال کوب قاتناشماغانڭ، فکر تیك اوزیگنه کوڭلڭ نق از قالدرا آلمی. فکرنڭ اوزنڭ نگنه روح آرتق قایناتمی. کوڭل تولقنلانمی. بلکه آڭا قارشی صووق قانلیلق کورستله. منه بویاقلردنڭ فکرنی خیال برلڭ تویغیدن بر آز آیروب کورستوب بولا.

فکرنك گوزه‌للگی.

فکر گوزل بولو اوچون اوزنك اوشبو شرطلر تابلورغه کیرك:

۱ - توریلق.

۲ - ترتیب.

۳ - آچقلق.

توریلق.

فکر چن بولوب، آقلغه (عقل) یاراسه، «توری» بولا. مثاللر:
تاریخ، آدم بالاسینك آڭینی آچار، کوڭلینی نورلاندرر، عقلن کیڭایتر، خلقن توزه‌تر، اوزخلقینه خدمت ایتراوچون کوڭلینه زور درد صالور.

رضاءالدین بن فخرالدین.

کشی امیدسز، ایدیالسز یاشی آلمی. (عیاض اسحاقف)

دنیاده هر نرسه‌ده بر اوز اصلینه أیلنه. (ع. توقایف)

کوب یاشاگان نی بلگان، کوبنی کورگان شول بلگان. (مقال)

بلگان بلگانن اشلر. بلمگان بارماغن تشلر. (مقال)

اوزڭنکی اوترمس، چیت یارلیقاماس. (مقال)

ایکی یاخشی ایرکمس، ایکی یامان برکمس. (مقال)

ایرنگان ایکی اشلر. (مقال)

زور بختلر سزغاناب اشکه بیرلگاندن کیله
آه، اویات، خورلق، توبنلکلر ایرنگاندن کیله.
یاشلکڭنی کوب ترشساڭ، اشکه بیرسه‌ڭ چن کوڭل
قارشیلرساڭ قارتلغڭنی بیك تنچ هم بیك یگل. (توقایف)

اوصال بولساڭ آصارلر؛ یواش بولساڭ باصارلر؛ اورته‌چه بولساڭ، ایل قارتی یاسارلر. (مقال)

یاشلش فکرگه مثال:

سینك بار دنیاده کورگان عذابك
گمان یوقدر بوزوق بولغانغه جانك. (توقایف)

چونکه دنیاده‌غی ـ تورمشداغی عذابلرنك بارسی‌ده تیك جان کوڭل بوزوقلغدنغنه کیلمی. بلکه پاك جانلی، توزك کوڭللی کشیلرده دنیاده بایقاقغنه آزاب (عذاب) چیگه‌لر. حتی، دنیاده ـ تورمشده توزك کوڭللی کشیلرنك کوبره‌ك عذاب چیکگانلرینی کوره‌مز.

ترتیب.

فکرلرنك اوز اورنلرینه توشوب، کیلشلی تزلولری؛ بربرسی برله یاخشی بیلنولری «ترتیب» دیب آتالا. ترتیب قانونینه شول قدرلی بویصنغان، فکرلری اوزلرینك تیشلی اورنلرینه شول چاقلی اشلانوب، اوترتلغان بولاکه: اول فکرلرنی آلماشدروب، ایکنچی اورنغه قویوب قاراساڭ اثرلرینك آستی اوستکه کیله. یمی کیته تمی یوغالا.

هم زوریاز وچیلر، اثردن برفکرنی آلوب تاشلاغانده، یاچیتدن برر یاڭی فکر کیلتروب قوشقانده، اثرنك جانینه‌زیان کیلمسلك بولسه، اول اثرنك اشلنوب یتمگانلگی برله حکم قیله‌لر.

ایسکه توشرو: بوڭا یوقاریده مثاللر بار. هم کتابنك باشقه یرلرنده‌ده کوب.

آچقلق.

آڭلی کشیلر قارامغنده باش واتمیچه، تیز آڭلاشیلا تورغان فکرلر «آچق» فکر بولالر.

مثاللر:

یاخشینی سوگکان بله‌ن آتی کیتماس
یامان سوزنڭ کوڭلدن ذاتی کیتماس
صاف آلتوننی نجسکه بویاو برلان
نجس کیتر آلتوننڭ ذاتی کیتماس. «آقمنلا»

بالا زمانه‌سینه اوخشاب تواد. «مقال»
یاخشیلقغه یاخشیلق هر کشینڭ اشیدر
یامانلقغه یخشیلق ایر کشینڭ اشیدر.

ایسکه توشرو: یوقاریده‌غی باشقه مثاللرده‌غی فکرلرده آچق.

آچق بولمغان فکرگه مثال:

قدر گل بلبل شناس هم قدر جوهر جوهری
ایتمه ترجیح مین کبی مفتونگه برجاهلی
«ع. توقایف»

اول عصرلرکم هنوز کوتملده‌در ذوق حیات
شونلردر بو، اسیر توشکان کیلوب ساچ باغنه
(دردمند)

ایسکه توشرو: السکگی نظمنڭ باش یولی؛ صوڭغینڭ آخرغی یولی آچق توگل.

آچق بولمغان فکرگه «تومانلی فکر» دیله. فکرلرنڭ تومانلی بولوب چغوی سویلاودن الک، اوز فکرمزنی اوزمز آڭلاب یته آلماومزدن کیله.

اگر براونڭ فکری باشنده وقتده اوزینه کیرگنچه آڭلاشلوب یتسه سوز قالبینه صوقماسدن برون آنی اوزی قات قات تیکشروب

بر ترتیبیکه صالغان بولسه، شبههسز باشقهلرغهده آچق آڭلاتوب بیرهچك.

فکرنك تورلری

١ ــ عادی فکرلر.

اورتا درجهدهگی کشیلر سویلی آلا تورغان فکرلر «عادی فکر» بولالر. مثال: کشیگه اینگولك ایتساڭ اوزڭ اینگولك تابارسك.

اولمهن براوده قوتولا آلمی.

قش کوننده قرلرنی قار قاپلی. هریرگه قاتلاو قاتلاو کورتلر اویله. قار کوب یاوا تورغان یرلرده چانادن باشقه نرسه جیگوب یوروب بولمی.

یاخشی (تربیهلی) بالا کتابلرینی، دفترلرینی بیك قدرلر؛ یرتماس، بویاماس، قارالتماس، تاپلاندرماس، آنڭ کتاب، دفترلری آرو، تیگز، ماتور بولور، کاراندداش هم گــریفللری تیــگز یونلغان بولور. سبقن بیك آڭلاب اوقور؛ اوزی اوقوغاننی قولاغی ایشتر.

(تورکی اوقو)

اوتکان اشکه اوکنوده فائده یوق. کشینڭ شب وقتی یکت چاغی بولا. یارلینڭ قدری یوق. قش صووق بولا.

٢ ــ عالی فکرلر.

بیك تیرهندن؛ یوقاریدن اویلاغانلقدن ســویلنگان فکرلر « عالی فکر » دیب اسملنه.

مثال:

عیددن قایتقاندن صوڭ زیارتکه، نیچه بوونلردن بیرلی آتا

بابالربزنڭ، قرداش روغلربزنڭ سكونت وابديتكه كوملگان هم هربرمزنڭده تيزدن شونك كوملهچك بولغان منگولك يورتبزغه بارلاء كويه دنيا برله آخرت، أبديت برله زوال وفنا (مڭگيلك برلهبتوچيلك) آراسنده يالغز آرشين يارمغنه توپراق قالوب، بونده ايكی دنيا بر برسينه قاتناشرغه ياقنلاشه. انسانڭ فكری برمينوت اچنده ئللهنی قدرلی نرسهلراويلی كوڭلی نچكهره، كوزندن ياشلر تاما. بودقيقهلر انساننڭ الوهيت نورينه توتاشقان دقيقهلريدر.

« الله اكبر! » نی عالی سوزلر. بتون كائناتنڭ مبدئی (باشی) ومنتهاسی (صوڭ) اوشبو سوزلردر. نيندی بختلی شول كشيلركه: الله اكبر برله تواللر، الله اكبر برله اولهلر. هم حياتلرينڭ اڭ مهم نقطهلرنده ينه « الله اكبر » برله روحلريني قوتلندرهلر.

« وقت »

انسانلرنی انسان ايتهچك نرسه، زمان مكتبی.
« رضاءالدين بن فخرالدين »
شاكرد استاذنڭ نسخهسی (اورنهگی)
« رضا »
دنياده قطعی برنرسه يوقدر.
« يوسف آقچورين »
دنياده هرنرسهده براوز اصلينه أيلنه.
« توقايف »

صورا ولر: كيڭ معناسی برله ادبيات ديب نيگه أيتله؟ خصوصی معناسينه كوره ادبيات نرسه؟ موضوع ديب نيگه ايتله؟ ادبياتنڭ موـضوعی نی؟ فكر، تويغی خيال، نيندی قوتلر آنلر؟ بونلرنی آچق روشده بربرسندن آيروب آلوب بولامی؟ فكرسز تويغی؛ تويغی هم خيالسز فكر اوزی تاغی بولو ممكنمی؟ تويغی خيال كوب قاتشماغانده فكر اوزيگنه كوڭلده نق أز قالدرا آلامی؟ فكرنی وقتده گوزللك اسمينی آلا؟ نيندی فكر توری فكر بولا؟ فكرده ترتيب نرسه اول؟ نيندی فكر آچق فكر بولا؟ فكربزنڭ كاغد اوستينه آچق بولميچه، تومانلی بولوب توشوينڭ سببی نرسه؟ عادی فكر برله عالی فكرلرنڭ آيرماسی نی؟

تویغی آنك گوزللگی

Чувство — حس

کوڭل طولقنی، روحنك سیزنوی هم قوزغالشی «تویغی» دیب اسملنه. بونی یوقاریده بلوب اوتدك تویغی ایکی تورلی حالدن بولا.

١– یاراتو. ٢– یاراتماو. چونکه کشی، یا بر نرسه‌نی یاراتسه، یا که یاراتماس بولسه‌غنه، آنڭ تورسنده کوڭلی تولقنلانا؛ بر حال بر اش اوزینڭ تله‌گینه اویغن کیلسه یا کیلماسه‌گنه آنڭ حقنده، یوره‌گی سلکنه، روحی قوزغالا باشلی.

تویغینڭ گوزللگی – نفاستی اوچون، اوزنده‌منه شول توبانده‌گی حاصیتلر تابلورغه تییش: ١–) چنلق
٢–) طبیعیلك

چنلق

ایرکگه قویماینچه، یوره‌کدن، قاینداب، چقغان تویغیلر «چن تویغی» دیب آتالالر. تویغی چن بولوب یتسه، اوقوچینڭ کوڭلنده نیچك بولسه‌ده برر تورلی أز قالدرمی بولمی. آنڭ سببلی نیچکگنه بولسه‌ده کوڭلده برر تورلی قوزغالش سیزله. کشی اوزی‌ده سیزمسدن کوڭلی تولقنلانا یا که قتقلانا باشلی.

کوڭل طولقنلانمغان، روح قوزغالمغان کویی، تیك تویغیلی بولوب کورنه‌سی کیلگاندنگنه سویلانگان سوزلر یا که یازلغان اثرلر یالغان تویغیلی بولورلر. شونڭ اوچون آنلر هیچ وقت کوڭلنی آولی آلماسلر. بلکه آندی اثرلرگه قارشی، هر وقت صالقن قانلیلق کورستلور.

طبیعیلك

تویغینك اوزن تودرغان أیبرلر یا که حاللر برله برگرلك بولوی « طبیعیلك » دیب آتالا. تویغیبزنی اوزن تودروچی أیبرلر یا ایسه حاللرگه قابات قایتاروب بیرگانك، آنلر شونی کوته‌ره آلورلق بولمسه‌لر، تویغیده طبیعیلك بولماغان بولا.

آلتون تاوینی بورچاق درجه‌سنده‌گنه کوروب شول قدرگنه تولقنلانو، هم بر بورچاق شیکللی اهمیتسز، کچکنه بر أیبرنی بر واقعه نی آلتون تاوی؛ جهنم اوچاغی ایتوب کورستو، بارسیده تویغینك طبیعی توگللك علامتلری.

تویغینك تورلری

۱—نچکه تویغیلر

جانغه بیك یاشرتن: شونك ایله برگه بیك یومشاق اوتملی (تأثیرلی) بولغان تویغیلر «نچکه تویغی» دیب آتالا.

نچکه تویغیلر، کوکلنی یومشاقغنه ترناب، قتقلاب توررلر. کوکل آندی تویغیلردن قزولانماس تیك أکرنگنه سزار. آشقنماس جایلیغنه قاینار. روح کینات دولاب کیتماس، لکن تیزتیزگنه سلکنر. شاشماس، مگر اویلی اویلی تیران بر قوزغالش یاصار. آندی تویغیلر دن «می» آرتق دولاماس، شولایده یوزده، یوقاغنه بر پرده اوته، جیتزگنه حرکت ایتکانلك علامتی کورنور.

مثاللر:

نی غم، بولسه‌م، اگر اولسه‌م نی وایم
اچوب دوستلق شرابندن ایسرسه‌م؛
بولوب دوستلر بلان برلکده دائم
عمرنك تیز اوتار یازن کیچرسه‌م. (دردمند)

کوز یاشڭده کیبمیچه یغلاب وفات بولغان أنی
عائلهسینه جهانڭ نیك کیتردڭ یات کشی؟
اوپکانگدن تیرلی أنکای، الڭ آخرغی کرهسن
هر ایشکدن سوردی اوغلگنی محبت ساقچیسی
بار کوڭللردن جلی، یومشاق سینڭ قبرڭ تاشی
شونده تامسون کوز یاشمڭ ایڭ آچی هم تاتلیسی (ع. توقایف)

آفرنغنه باتقان قویاشنڭ کوك یوزنده قالدرغان یالقنلی قزللغی، قاراقوچقولانا باشلادی. یر یوزینه، صو اوستینه زور وقار هم طنچلق برلن نورلی قارانغیلق ایڭدی.

أنه، قویاش، اوزینڭ جغشندن خبر بیرر اوچون، اوّلگی نور تامچیلرن یبردی أنه ألله قایدهغی فابریك موڭلیغنه کیڭگنه تاوش برله اوزاق صوزوب سزغرتدی. أنه کوکنڭ برچیتندن آتا قارشی تاغیده موڭلیراق، تاغیده کیڭرك تاوش برله جواب بیردیلر.

نیندی تورلی، نیندی اوزون کرپکلر؛ نیندی عجایب، نیندی سرلی کوزلر؛ نیندی خیالی، نیندی آلصو یاڤاقلر!

قارشیغه ایسکان یڭل صو جیلی خورشیدنڭ آپپاق یفك شارفینڭ آستندن، یا ڤاقلری تورسندن چغوب تورا تورغان بودرهساچلری برله اوینی باشلادی ساچلر توزدیلر؛ شارفینڭ آستندن قوتولوب خورشیدنڭ آلصو یاڤاقلری، کوزلری، اوزون کرپکلری اوستینه ساچلدیلر. باتوب بارا تورغان قویاشنڭ موڭلی ـ سارغلت نوری آستنده، قارایفك شیکللی، شایان یملندیلر.

آنڭ تاوشی (خورشیدنڭ) تولقنلانه، یالقونلانه؛ ماتور یوزی نورلی یانا؛ قارا کوزلری عفتلی نورلری توشکان یرلرنی یاندرالر، اوچقونلر سیبهلر ایدی.

یاقتی مینوتلر، یالتراوقلی یا کغر تامچیلری شکللی، آشغوب آشغوب بربرسینی قوشوب اوتدیلر.
بارسیده «قدرلی مینوتلر» دن. فاتح امیرخانف

قویاش باتقان صوڭ تورلی یاقدن ایشتله‌چك قورای تاوشلرن، کتوچیلرنڭ چبرقی شارتلا تولرینی، چابوب بارغان یولچیلرنڭ قڭغراو تاوشلرینی، ساندوغاچ سایراولرن، تڭلاب، لذتلنه‌چك کونلرم بولاچغینی اویلاب بالالر کبی سویونه ایدم.
رضاءالدین بن فخرالدین

بوکون مایڭ اورتالری بولغانغه قویاش یراق، لکن توری هم ماتور قاری؛ بتون یر یوزی یازنڭ گوزللگی برله چولغانه‌ده هر قایده آ کرنگنه، تنغنه بولغان برشادلق، کوڭللی برحیات سیزله ایدی.

اینشنڭ ایکی یاغینه تزلگان تاللر، یاشل یاپراققه کوملوب، اکرنگنه ساققنه تاوشلانالر؛ آنڭ ایکی یاغندن بوتون کیلشینه جایلوب یاتقان کیڭ، یاشل توغای کیته، بوکیڭ وتولقنلی اولان دیڠگزینڭ نق اورتاسندن، نازلی قز یوروشی کبی بورغالانوب آغا تورغان یلغه اوزینڭ کمشدای یالتراغان توسی برله بتون تیره یاقنڭ طبیعتنڭ کورکن ئلله‌نچه قات آرتدروب بیره.

. . . آنا یراق، یراق تاولر، اورمانلر؛ آنا ماتورغنه تولقنلانوب تورغان اوجم باسوی؛ آنه بزنڭ جوکه‌دن یاصالغان توباللر برله جیلاك جیغان اویسولرمز - بونلر، بارده بیزانگان، بارده خت‌فه‌دای اولنلر برله توشه‌لوب، صاری، قزل، آل چچکلر برله ماتورلانغانلر. کوننڭ تازا هم چن اسسیلکندن بوتون قرنڭ اوستنك ره‌شه چلتری، خیالی دیڠگز کورنه. همه نرسه‌لر برآز آلسره‌گان کبیده تیولالر.

بوچچکلر، بوماتورلقلر اوستنك کچك هم ماتور قوشلر اوزلرینڭ دیڠگز آرتندن آلوب کیلگان ماتور کویلرن موکلرن؛ ساندوغاچ اوزینڭ ایگی چیگی بولمغان محبتن سایری، قایده‌غنه قاراما، جان،

کوڭل کوتاریله. اچکنی اوزنىڭ بلمگان برشادلق برله توتره تورغان موڭلر ماتور کورنشلر اوچری. هر کم «یاز» دی. هرکم آنی اچی، جانی برله سیزه، هر نرسه آننىڭ ایگی چیگی بولمغان ماتورلغینه، موڭینه باش ایه، بارلق یرینی آننىڭ گوزللگی چولغیده یومشاققنه، یاشرنگنه هم طنقنه بولغان شادلقه بختکه چوما.

«یاز باشی» عالمجان ابراهیمف

حیات.

باقچی اوینن باشلاغان کوڭلن بیروب قورچاغینه
کور بختسزلکنی: تاب کیلدم وقتسز چاغینه
اوینسن کوڭلن آچوب عیب ایتمه زنهار أی کوڭل!
نیم صبیدر اول صبیلق کونلرینی بیك ساغنه
سانکم اوغل قز توین ایتمه‌کله اول قزغان اوین
یوکرشوب قورچاق توشوب منمکله آق بارماغنه
چونکه مشغولدر اوزی قلدی اشارتلی کوزی
غملی کوڭلمدن کیبت آچدم کیچب بر یاغینه
سوردی اول گل‌کم: نیدر سودا؟ ... دیدم «سودای عشق!»
تامدی گللر، توکدی اول درلر: «کرەم اورتاغینه!...»
اویون اوچوندر سوزلری گر، صاف کوڭلدر - اوینی چن؛
کورچی قورچاقلرنی قویدی، آلدی خوشبوی، باغینه
اوچماق اوچوندر، محبت باغنه اول عندلیب
ساچ تاراب، کوزگی قاراب، سانکم قاناتقای قاغنا
صدق واخلاصم اوچوندر کم اوچوب توش آغزیمه!
صاقلانوب سوزدن، یامان کوزدن بتیلر تاغینه
بر تاماشا قل، کوڭل، کم یرگه بتکان گل توگل
چن محبت گللریدر، قوندی تنگی آغینه!!

(دردمند)

قویاشنڭ یاقتی نورلری بتون استانبولنڭ مناره‌لرینی قوچاقلاب، آلوب غایت، گوزل منظره تشکیل ایته. یومشاق و لطیف جنوب جیلی انسانڭ بیتلرندن سویرگه توتونا. هر بر یاقتی، کوڭللی جلی بولا. خصوصا موندی کونلرده استانبولنڭ جنوب طرفنداغی مرمره دیڭگزی بویینه توشوب، یاربوینداغی قایالر اوستینه اوتورساڭ و دیڭگز صولرینڭ آقرنغنه اویناقلاب یاربویینه کیلوب کیتولرن تاماشا قیلوب تورساڭ، بو دنیانڭ اوزندن، آنڭ محنتلرندن اونتـاسڭ کوڭلڭگی قایغیلر بته، کونلرچه آقنه‌لرچه شوندن اوتروب تورساڭدا تویماس توسلی بولاسڭ. بارا تورغاچ، اوزڭدن شول صولرغه قوشلوب، اچکه تاپا کروب کیته‌سی ومنگولـکـگه باروب قوشولاسی کیله باشلی. «ف. کریموف»

تورلی یاقدن قوشلر چورلی هوا تومان
نور تارالا یواشقنه کورنه اورمان
آلتون تاوینڭ آرتندن قویاش کوله
یارتی قاراب اوینی بزگه اوزی پوسقان
بولوطلر آخاقلانغان آلتون قاتناش
چیرملرنڭ کوزی یاشلی نور آرالاش
بختلی تاڭ، یاڭی تاڭنی قوتلر اوچون
اورمان اچن شگغرداتا بر صاندوغاچ.
تاڭ چیشمه‌سی چر، چر کوزدن یاشن قویا
یولدزلر چلتر، چلتر نورن جویا
تاو بویلری، ایتکری ایه‌لشدی
آغاچلر بر برسینه باشن ایه. «اوقماصی»

أی عجب! بودنیا نرسه؟ بونه؟ بونه؟ أیلنه!
بر مینوت توقتامی، همان دونه دونه أیلنه.
أیلنه‌ده أیلنه؛ سین بر یوغاری بر توبان!

سوکسەلردە آنی اول . . . کونە کونە أیلنه
شبهه یوق: بر کون جزاسن کورەچکلر بوخریف
آلغه بارماس، ایندی بیك کوب، سونه سونه أیلنه!

«غریب»

۲ ـ قاینار طویغیلر.

یورەکلرگە اوت یاغوچی، یالقنلی تویغیلر «قاینار تویغی» دیب اسملنەلر. قاینار تویغیلر، کوڭلنی یاندرا، روحنی یالقنغه أیلندره. اچنی اوزه، قانلارنی قوزغاتا، قزدرا. «می» نی قـایناتوب چغارا. کوزلر امیدسزلنه، آدارنه. یورەکدن چاتقیلر اوچه... نهایت تولقن صوڭ چیکـگە یتوب، کوڭل دیگـگزی کوزدن یاش بولوب توگله باشلی.

تویغینڭ قایناوی صوڭ چیکـگە یتسه عقل اشندن ترقتی جیگله. فکر کوزی تومالانه. کوزگە آق قارا کورنمی باشلی. فایده برله زیان، تورمش بله اولم ایکیسی بر درجەگە کیله. حتی آرتق قاینار تویغیلی کشیلرنڭ اوزلرن اوزلری خراب ایتکان چاقلری بولغالی.

مثاللر:

بتدی، توشدم، اولدی روحم،
قالمدی هیچ راحتم؛
کون آور، تون بر قبر، بر
یل تویولا ساعتم.
آچینام، آچولانام هم
قاش جییرام دنیاغه؛
همان آلدی، یوق حقیقت
مین، سو، دیم اول یون آغا.
یوقدر البته قویاشلی،
اول‌ده در حیله گنه.

یوقدر آی‌ده، یوق عالم‌ده،
بارسی‌ده شوله‌گنه.
یوق بو دنیا قاپلاغان کوك
یوق بو یرلر برسیله،
یوق طبیعت، یوق کشیلر،
اولسی‌ده یوق، تریسی‌ده.
یوق چنی بر نرسه‌نڭ‌ده
چن «یوق» اوزیده یوق حاضر،
بتدم، آلدانلدم، یانامن،
بار تورو‌شم اوت حاضر.
اوتدیلر، شب شلتراب آقفان
صودای، شاد کونلرم،
برقارانغی هم تونتلی
کونگه آلشدی کونلرم
بارده قاریلر میڭا
بهسز، توتقفان کوز بله‌ن
قچقرالر یوزیمه
تمسز، آچولی سوز بلن،
اوچراسام یاڭلش براوگه،
یا ایسه کورسام اش بلن
کورنه یلان ترنی کوڭلم
نی آغولی تش بله‌ن
أرنی، أرنی لعنت أیته‌م
تیسکه‌ری بودنیاغا،
مین محبت نوری دیم اول

آیرلوشمعن یاغا.
مڠگوگه شول کویـگـه باررمی
قارا تاپلی بو بخت؟
ألله أیلنرمی ایکان جیل
هم ایسرتا تلی وقت؟
« سعید رمییف »

هجوم ایتکان فلك یر یر قوروب دام . . .
ایشت ملتنڭ اول فریاد وزارن!
سینی برخام تیمر ظن قلغان اول خام . . .
چقار قندن قلم تل ذوالفقارن!
«دردمند»

جرلاب تورام، تورغان یرم تار بولسەدە،
قورقمیم سویگان خلقم، بوتاتار بولسەدە،
کوکرك بیروب، قارشی تورام، میڠا ملت
حاضرگی کون ملتق، اوق آتار بولسەدە.
اوڭغە، صوڭغە آومیم، هنوز آلغە بارام.
یولدە مانع کورسام تیبام‌دە آودارام؛
قلم قولدە بولا توروب یاش شاغرگە
معلومدر، کە: قورقو بلەن اورکو حرام.
« توقایف »

سویونبیکە قزاندن کیتر آلدندن خان مسجدینە کروب جلاب جلاب نماز اوقوغان؛ آنڭ کوز یاشلری آیاق یوزلرینە قدر توشکانلر، سجدە اورنلرن چلاتوب، مڠگی کیبمسلك یووش أز قالدرغانلر. آندن صوڭ اول ایری صفا کرای خاننڭ قبرینە کیلگانده یاڭیدن صبرسزلانوب، آچی آچی جلاغان:

- کورەمسڭ، مینی نیندی خورلققە قالدردیلر؟ کورەمسڭ قازانلیلر مینی نی اشلتدیلر: وعدەلرن، آنتلرن بوزوب، مینی . . .

قولینه بیره‌لر. مین بتون عمرم بوینه قزان قایغیسی بلن یاندم، قازان اوچون توردم، مینم بتون صولشم، بتون سلککنشلرم قزان اوچون، قازان اوچنگنه، آننگ راحتی، آننگ حرلگی، آننگ یوقاریلغی اوچون بولدیلر . . .

مونه شول قازان بوکون مینی توتقنلققه بیروب یبره - دیگان‌ده حالسزلنوب، قبر یانینه تزلنگان هم:

- کوره‌مسڭ بوخورلقلرنی؛ کوره‌مسڭ؟ کورسه‌ك، آچ قبرڭنی! مین‌ده آنده کریم، مین‌ده سینڭ شکللی راحتلنوب، قبرده یال ایتیم! بوخورلقلرنی بو عذابلرنی کورودن قبرده یاتو مڭ الوش آرتق! آچ، صفا کره‌یم، قبرڭنی! یارل أی قبر! - دیب اوز اوزن قبر اوستینه تاشلاغان. لکن شفقتسز قبر یارلمغان. اول اوزینڭ مڭگیلك سرلی توروشی اچنده مهابت صالقن هم قورقنچ کیلش قالغان.

« خلق قزلری » (فاتح امیرخان)

سروی جمال - (تمام حالدن تایوب) بولماس! مین اولسه‌م . . . اولرمن . . . (. . .) بولوب تورمام.

انور - بولماساڭ خیرلی بولسرن؛ میڭا تابلور.

سروی جمال - سز . . . بدبخت . . . ایکان!

انور - آنسی کملر!

سروی جمال - آلداوچی، یالغانچی قهر توشکان . . . کشیلر ایکانسز

انور - آچن موژت بیت!

سروی جمال - موندن . . . صوڭ . . . مینم . . . اویمه . . . آیاق ده . . . باصمه . . .

انور - (اورنندن توروب) کیرگی‌ده یوق! دنیاده چیبر سینگنه توگل! آلای بیك چپچمه.

سروی جمال - الله‌نڭ قهری توشسون سزگه. . . یر. . . یوتسون. . . سزنی! . . . (یغلی دیوانغه یغلا).

انور - سانچل! قـادال! (کوکره‌گینه صوغوب) بو کسه‌ده آقچه بتمیچی دنیاده قز بتماس! (ایشکنی قاتی یابوب چغوب کیته)

سروی جمال - آه! آه! آه! آه! (ع. کمال)

ع. کمال افندینڭ «بختسز یکت» نلاگی «آقتق مجلس» ده‌گی ذاکرنڭ تویغیلری‌ده قاینار تویغیلر.

عالی تویغیلر.

عالی فکرلردن توغان، یا ایسه عالی فکرلر، تیرن احیاللر قا- تناش بولغان تویغیلر «عالی تویغیلر» دیب آتالا.

شاولی دیگـگز
جـیـل اوره‌در
یلـکه‌نن کیرگان کاراب!
تون وکوندوز
اول یـوره‌در
یول بارا یات ایل قاراب
چـقـدی جیلـلر
قوبدی تـولقن
ایل کارابن جیل سوره!
قایسی یولـلر
نینمدی اوپـقـن
تـارتـا بـزنی جان صوراب! «دردمند»

بحر وحدت آستی اوستـکه کیلدی شونك قاینادی بتدی، محو اولدی زمین همده زمانه قالمادی.

دنیاده هرنرسه‌ده بر آصلینه أیلنه
آشدی قدرتله سماواتقه بوکیچ قرآن یغه (توقایف)

یوق! توبان قالماس بوجان فطرتک عالی بولغان اول
کیسمک اوستنده قارا قوش اتفاقی قونغان اول (توقایف)

برساچککُ زاری

طبیعت بتون یرده توره تورغان کشیلرنکُ کوکلـلرن آچار اوچون مینی بوتوبان اورنک یاراتقان. مین آچلغانک (آتقانک) هر کشی زیارتمه کیله، مینم ماتورلغمه حیران قـالوب، قاراب تورالر. کوز یاون آلوب تورغان ماتورلغمنی تاماشا ایته‌لر.

عشق، محبت، شادلق‌مینم یاپراقلرم آراسنده ساقلانغان. ماتور سوزلر عشق ومحبت بلن قاراشولر، توغریلق وثبات اوچون اینلـگان آنتلر هر وقتک مینم یانمک بولالر.

کچکنه سایراوچی قوشلر، کوبه‌لـکلر، تورلی توسـده‌گی قورتلر قویاش چقماس بورون زیارتمه کیلوب مینی اوبه‌لر، کوککُ کیچ برله مینی ماقتاب اوستیمه ساچـکان انجـیلرن جـیالر، أچه‌لر، ایسره‌لر، کویلیلر. . .

الکُ زور شاعرلر، بییک فیلسوفلر، مینی مطالعه ایـتر اوچون یانیمه کیله‌لر. مینی بو روشلی ماتور یاراتوچی الله قولیدر.

دنیانکُ الکُ ماهر رساملری میکّا تقلید ایترگه ترشه‌لر . . قول‌لرندن کیلمی. . . (ع)

سزده أی مهلک مرضلر اورنغزنی تاشلاغز
بارچه‌غزنی مشتملر، قایتدی استبداد چیری. (ع. توقایف)

ایسکه توشرو: تویغینڭ عالیلگی بلن نچکه‌لگی کوب وقت بر برسی بلن برلشه‌لرده، تویغی هر ایکیسندن‌ده الوش آلغان بولا. یوقاریده هر بر سینه آچق مثال بار. قایسیلر؟

خیال

فکر کوزن یراقلرغه یونالدروچی؛ آنکا هر تورلی یاشرن نچکه معنالرنی آچوب، کورستوب بیروچی قوت «خیال» بولا، کیرك نیندی توریده بولسه‌ده، فکر اوزلگندنگنه اش کوره آلمی باشلاسه شوندوق خیالدن یاردم‌صوری بییك هم اوزاق یرلرگه خیال قاناتی بلن اوچا؛ هرنچکه‌لکنی خیال کوزلگی اوته قاری باشلی. قسقه‌سی فکرنڭ تیلسقوبی‌ده میقرسقوبی‌ده خیالدر.

خیال بولماسه، سوز - تل بلن کوڭللر آولانماس، تاش یوره‌کلر نی مای روشنده اریتو ممکن بولماس ایدی.

خیال بولمسه ایدی. «دردمند» حضرتلری بلن «توقایف» جنابلری اوزلرینڭ شاعرلگینه باش ایدرتوب، ملت طرفندن اوزاق آلقشلانماس هم:

اول قالن ایل کم عدمدن سیل بولوب کیلمکده‌در.
شوقلی بیرمکده آلدن بووجود ایرماغنه (دردمند)

کوبمی موڭلانسام قونوب ملی آغاچلر اوستینه
بارسی قوروغان برگنه یوق جانلیسی یاپراقلیسی (توقایف)

کبی تیره‌ن معنالی شعرلرن سویلی آلمغان بولورلر ایدی

ذوق.

براثرنڭ نفیسلگن - ادبی قیمتن اولچی تورغان نمگه «ذوق» دیله. ذوقنڭ درست، تیره‌ن اوتکن بولوی اوچون کشی فکر، تویغی خیالنڭ بارندن‌ده بر تیگز الوش آلغان بولورغه کیره‌ك.

ذوقنڭ بر آز مایه‌سی هر کمده‌ده بولا. لکن بار کشینڭ ده بر اولچاوده بولمی. قایسی کشیلرنڭ یاراتلشلرندوق تویلی، اوتکن، جیتز هم آلغر بولا.

کوب نفیس اثرلر اوقوده ذوقنی کیڭاینه، آلملی یاصی.

ناچار محیط (أیلنه - تیره یاق) ذوقنی سوندره پیسلی، توپاسلاندره. آندی محیط بارا تورغاچ، حتی بتونلای ذوقسزده ایته. بارغنه مایه‌دنده یازدره. شونڭ اوچون، ذوقبز بوزلماسون یا که آرتسون، کوچایسون؛ دیسه‌کز ناچار محیطدن قاچارغه کیرك.

تیره‌ن ذوقلی کشیلردن ازگنه بر ماتورلق یا که أزگنه بر کیلشسزلك‌ده یاشرنوب قالا آلمی، کورنه.

صوراولر - تویغی نرسه اول؟ تویغی‌گوزل نفیس بولو اوچون اوزنده نیلر تابلورغه تییش؟ نیندی تویغی چن تویغی بولا؟ تویغینڭ طبیعیلگی نیدن عبارت؟ نچکه تویغی دیب نیندی تویغیغه أیتله؟ نچکه تویغیلر کوڭلنی نی حالگه کیتره‌لر؟ نیندی تویغیغه قاینار تویغی دیله؟ آندی تویغیلر کوڭلنی نیشلته‌لر؟ قایسی تویغیلر عالی تویغی اسمینی آلا؟ خیال تورسنده سویله؟ ذوق نرسه؟ ذوقنڭ اوتکن هم آلملی بولوی اوچون نیلر شرط؟ ذوق هر کمده‌ده بولامی؟ بر تیگزمی، تورکیچه‌می؟ ذوقنی کیڭایتورگه نرسه یاردم بیره؟ ناچار محیط ذوقنی نی حالگه کیلتره؟ تیره‌ن ذوقلی کشیلر بره‌له سای ذوقلیلر آراسنده آیرما نرسه؟

اوچنچی بولم

ادبیاتنڭ تورلری، اسلوب. چاغشدرو. کوچم. یاشرن تعبیر. تورتو، اسلوبنڭ نفاستی ـ ماتورلغی.

ادبیاتنڭ تورلری

هر ایکی معنی‌سی برله ادبیات ایکی تورلیگه بولنه: ۱ـ) آوز (خلق) حیاتی. ۲ـ) قلم ادبیاتی.

آوز ادبیاتی: ـ آوزدن آوزغه کوچوب، قولاقدن قولاقغه ایشتلوب بونلن بونغه سافلانوب یوری تورغان سویلاوچیلرنڭ‌ده کم ایکانلگی آنق بیلـگیلی بولمغان، آتا‌بابا سوزلری ـ مقالللر، جرلر، برونغی حکایت هم تابشماقلر «آوز ادبیـاتی» دیب اسملنه. قلم ادبیاتی بولمغان خلقنڭ آکی ـ فکری، بلمی طورمشقه دنیاغه قارـ اشی، ایمان اعتقـادلری نی درجه‌ده بولغـانلقی، اوزلرینـڭ آوز ادبیاتلری، آرقاسنلن آچق بلنه. شول حالله بر خلقنڭ اوز ادبیاتی اوزینڭ روحی حالینی (Психологія سنی) کورساتوچی کوزگوسیدر.

مثالللر:

هنرلی قول اولمس. هنری بار اورگه یوزار. یورغانڭا قاراب آیاغڭ صوز! یاتقه یالنغانچی جانڭه قارمان. دشـمانڭ قرمسـقه‌دای بولسه‌ده آرسلاندای کور! برصناغان دشماننی قایتاقایتا صناما. اوزـ ڭنکی اوترمس، چیت یارلیقاماس. آنا سوتی برله کرمگان تانا سوتی بله کرمی. قوش اویاسنده نی کورسه، اوچقـانلده شونی کوره، حق یاندرغان چراقنی أحمق‌اوروب سوندرمس. ایرنگان ایکی اشلر. کم

آر باسینه اوترساك شونڭ جرینی جرلرسڭ. یاخشیلققه یاخشیلق هر کشینڭ اشیدر، یامانلققه یاخشیلق ایر کشینڭ اشیدر . ایسکیگه یوغا نما ایسڭ کیتار . نی ساچساڭ شو نی اوررسڭ. تاش بلن آتقانغه آش بلن آت. سابانده سابر اشماساڭ، اندرده انغراشرسڭ. برتاریدن بوتقه بولماس. کتودن آیرلغان قوینی بوری آشی. کوب توکرسه، کول بولا. ایشاك تیر یسینه تورنده آرسلان اشن اشله! ایسابلامی سویلشکان آورمی اوله ایمش. ایرنڭ سوزی بربولور . برتوکرگان توکرکنی کیری یوتمیلر . کشیگه چوقرقازیمه اوزڭ توشه‌رسڭ. یامان آت بلن، ترکلك ایتکاندن، یاخشی آت بلن اولگانڭ آرتق. آشاغان بلمس، توراغان بلور. یمش، آغاچندن یراق توشمس. بختلینڭ کیمه‌سی قوریدن یوری. بره‌ونڭ اورده‌گن آشاساڭ، قازڭنڭ بوطندن توتوب تور! ایرباش خاتون موین. کوب یاشاگان نی بلگان کوبنی کورگان شول بلکان. بلگان بلگاننی اشلر بلمگان بارماغنی تشلر. یالغزیوروب یول تابقانچی کوبلك بلن آداش! کوله کیتار، آرتندن سوره‌یتر.ماللی بلن داولاشمه. مالی یوقنڭ جانی یوق.

جرلردن

بیککنه تاونڭ آی باشنده
کاکری بوکری اوسکان قومباعش
اچمده تشم صاری صاعش
کمگه‌گنه سویلیم مین بایغش
آرسلاندای کییك هیچ قایغرماس
قارشیسنده بییك تاو بولسه
جکت بولغان کشی هیچ قایغرماس
عزیز باشی آنڭ صاو بولسه.

بودایغنه ساچلم أی اوشمدی
بورازناسی آنك تولمدی
بر کمگه‌ده‌گنه اوپکه‌لمیم
اوز بختم مینم بولمدی.

آیخالای دیگان أی تاوشقه
تولکی، قارساق، قاچا قامشقه
اولمسه یگت اولمی ایکان
اچکنه تولی صاعشقه

طشقه‌لای چغوب أی قاراسام
اویور یلقی کیله کوتوسز
کشیگنه بلمی أی حالمنی
اچکنه‌یم یانا توتونسز

یوگروب توشدم صو بوینه
کروب کیتدم تاللقغه
کشیدن کشی کیم بولمی
کیمسته‌لر مال یوققه

اویسوغنه برگه صوجیله
شونك هاروب قازلر قوریونا
یکت چاقلری‌لای بر چاق بولا
ساچلك کبك بولوب قویولا

اوف‌الله دیبلای آلغان صولشلرم
کیته‌درله یتمش تامریمه
کیتسه‌لای کیتسون أی تامریمه
کیتمسونلای عمرم بارینه

اوی آرتنده بالانم
کونده تویروب آلمن
یات ایللرده یالغز باشم
کونده یغلاب آلامن

آق قوش آتاسم کیله آنسام آلاسم کیله
ایلم یخشی صوم تملی ایلمه قایتاسم کیله

کیمم بورکم بولمسه‌ده یلامیم کوکلم تولسه‌ده
خدای قوشقاچ نی حال ایتیم، چدیم آور بولسه‌ده

آق ایدلنڭ آریاغنده ترکیلردن آنبار بار،
بزنڭ ایشیگه نی سان بار نی کورمکان پیغمبر

بایلر کییه قارا کول بز کییه‌بز اشلپه
خدای بختنی بیرمسه بایوب بولمی اشلبده.

مینم سویوب یکگان آتم قارا بلن تیمر کوك
صاغنغانم آیغه قاریم اولده یالغز مینم کوك

ایکی قاین یاناشه یاپراقلری شاولاشه
ایکی طوغان برگه کیلسه ساندوغاچدای صایراشه

ایرته توردم ایرته دیب ایرتن أذان أیته دیب
آذان أیته مین یغلیمن بختم کیری کیته دیب

آلما آغاچم نیك طاوش چوت چوت صایری بلبل قوش
چیتلککی قوشلر کبك سارغایدم مین بویل قش

سیکروب توشدم صواچدم نیگه توشدم نیك اچدم:
بو حسرتلرنی کورگانچی نیگه توددم نیك اوسدم؟

آلتون بالداق بارمقده اوکغه صوکغه أیلنه،
یگت کوکلی نیگه توشسه باشی شوکا بیلنه.

صاندوغاچنڭ بالاسی   گل ساچکینی یاراتا
جرجرلاوی تسبیح توگل   بلکه قایغی تاراتا
قارا اورماننڭ آرتنده   قارچغه یونن توزدره،
بزنڭ کبك یتیم بالا   جرلاب عمرن اوزدره
آق ایدلنڭ بوینده   قر قازلری تزلگان
بزجرلامی کم جرله‌سون   بزنڭ امید اوزلگان

صوغه توشسه‌ڭ توش ایرته‌رك
کیچکه قالساڭ صولر بولغانا
اچکنه‌یڭ پوشسه چق صخراغه
صخراده قوش موڭلانا.

آلما آغاچنڭ آلینه.   بلبل قونغان تالینه
یگتی آلسون قزی بارسون   اوزی سویگان جارینه
قارا اورمانده قار یاوغاچ
یوری آلمی آوچیلر
کوب قزلرنڭ باشن آشی
تسبیح توتقان یاوچیلر.

ایکی توری آت یکدم   گل یاپراغی آشاتوب
بیك صاغنسام آیغه قاریم   جانییمه اوخشاتوب.
قارا قاشم صاندوغاچم   أیلندردك بوباشم
سینی اویلیم همان یغلیم   کمگه توشر بویاشم.
قاشڭ قارا بویڭ زیفا   توبلغیدای توب توری
سینمدای ماتورنی کم سویمس   سین بیت اجماغنڭ خوری.

آق ایدلکای صالقن صوی تولقن
تولقنلری کیلوب باصماسون
بر بیتکایی قویاش بر بیتی آی
یامان کوزدن خدای صاقلاسون.
ایرتنگنه توردم أی تانگ بله‌ن
بیتم یودم صالقن صو بلن،
آخرتنگ کورکی ایمان بلن
دنیا کورکی سوگان جار بلن.

قانُنگ قارالغان چاغی،
کوزنی قان آلغان چاغی
جرلربزده یغلربزده
یوره‌کنگ یانغان چاغی

قلم ادبیاتی: محرر هم شاعرلرنگ یازوب چقارغان اثرلری «قلم ادبیاتی» دیب آتالا. غزیته ژورناللر، حکایه، رومان؛ تیاتر رساله‌لری، تاغی باشقه‌هر تورلی فنی، خلاقی، دینی کتابلر، بارسیده، قلم ادبیاتینه کره‌لر.

حکایه، رومان: بر خلق تورمشنده بولوب تورغان یاکه بوله‌چق بولغان حاللرنی فکر، تویغی، خیال بلن ماتورلاب، سویلاب بیروچی کتابلر «حکایه - رومان» دیب یورتیله‌لر.

حکایه بلن رومان آراسنده آیرما: اثر قسقه‌چه یازلوب کچکنه بولسه «حکایه»؛ اوزون هم کوب تارمقلانوب یازلسه، «رومان» بوله.

حکایه‌گه مثاللر:

۱ - «تاتار قزی» ، «عرفه کیچ توشمک» ، «خلق قزلری»؛ «فتح‌الله حضرت» ، فاتح امیرخانف

۲ - «یوز بل ألك»، «یاز باشی»، «سویورده سعادت» ، «زکی شاکردنك مدرسه‌دن قولوی» ، «دیگنگز اوستنده» ، «قاراق ملا» یاشلر حیاتندن برلوحه» ، (عالمجان ابراهیمف اثرلری.)

۳ - «سلطان عشقی» ، «تلسز خاتون» ، «جهانگیر مخدوم» «صالح بابباینك اویلنوی» ؛ (فاتح کریمف اثرلری)

٤ - «کیاو» ، «شاکرد آبی» ، «سنتچی بابای» ، «فامیلیا سعادتی» . (عیاض اسحاقی اثرلری.)

۵ - «سلیمه» (عافل بن عبداه اثری.)

رومانلرغه مثال.

۱ - «انقراض»، «ملا بابای»، «اوچراشو»، «بای اوغلی». (عیاض اسحاقی اثرلری.)

۲ - «حیات» ، «اورتالقلق» . (فاتح امیرخانف اثرلری).

۳ - «یاش یوره‌کلر». (عالمجان ابراهیمف اثری).

٤ - «أسما» . (غافل بن عبداه اثری).

مرثیه.

برکشینك اولگانینه قایغروب، آنی یوقسنوب، ماقتاب یازلغان نرسه‌لر «مرثیه» دیب آتالا.

مثال:

شادمان اول مرقدنگده بز اونوتمیبز سینی،
بلمسه‌ك وقتنگنی قدرڭ، ایندی قوتلیبز سینی:
یاقتیلققه الڭ اُلك آتلاو - واز صالو بلن،
عیبمزگه توبقوری دوستانه کوز صالو بلن.
گرچه «اولدی» دیسه‌لرده، سین بتونلای اولمدڭ،
یاخشی اسمڭ قالدی، سین منسی متروك اولمادڭ
آه، سینڭ عزمڭده بختڭ قارشی تورمی، بیرسه یول،
یاش یگت: کورسات اشڭ، مانع توگلمن دیرسه اول:
ایرته‌رك ملتنی سوق أیلر ایدڭ، چن ازگه سین،
تیندی عالی، نیندی زور اش، اشلر ایدڭ بزگه سین.
شونده‌ده اسمڭ سینڭ؛ ملت یاشادکچه یاشار،
ملت اوسدکچه اوسار هم ملت آشدقچه آشار.

«توقایف»

ایسکه توشرو: بومرثیه مرحوم ظاهر افندی بیگییف حقنده ایتلگان. توقایف جنابلرینڭ تالستوی تورسنده‌غی «مبارك تسبیح اوزلدی» اسملی مرثیه‌سی بلن حسین افندی حقنده‌غیسیده بیك گوزل مرثیه‌لر.

تیاتر رساله‌لری (تاماشالقلر).

بولغان یاکه بوله‌چق برواقعه‌نی، بولغان شکللی ایتوب، اشلب، اوینناب کورستواوچون یازلغان کتابلر «تیاتر رساله‌لری - کتابلری» یا که «تاماشالق» آتالا. تیاتر کتابلری اوچ تورلیگه بولنه‌لر. ۱) - کامیدیه. ۲) - دراما. ۳) - تراگیدیه.

کامیدیه: - تاماشا ایتوچیلرنی کولدره‌چك روشده یازلغان تیاتر کتابلری «کامیدیه» دیب، یورتله. برنچی تیاتر» (ع. کمال اثری) «جمعیت» (عیاض اسحاقی اثری) کبك. کامیدیه‌لر کوبرك نادان،

یگل آقللی، اوسندن اویلاوچان هم أخلاقسز کشیلر تورمشندن آلنوب شولارنڭ حاللری شولرنڭ اشلگان اشلری کورساتله.

دراما: - تویغینی قایناتوب، یا که تچکرتوب کوڭلنی باشقه براونی قزغانو، آنگا یاردم ایتەسی کیلو، کبك حاللرنی تودررلق؛ کوزدن باشلرتوکدررلك روشده یازلغان تیاتر کتابلری «دراما» دیب آتالا. مثاللر:

۱ - «آلدم بیردم»، «اوچ خاتون بڵه تورمش»، «معلم».
(عیاض اسحاقف اثری).

۲ - «یاشلر». (فاتح امیرخان).

۳ - «اویناش»، «بختسزیکت»، «دجال». (ع. کمال اثرلری)

تراگیدیه:

دراماالرنڭ اڭ یوقاری اڭ شب درجەده یازلغانلری «تراگیدیه» دیب آتالا.

ایسکه توشرو -: کیرك حکایه - رومانلرده کیرك تاماشالقلرده (تیاتر - رسالەلرنده) بولسون، واقعەنی باشلاوچی، هم واقعەنڭ زور - راق - آورراق الوشن موینینه یوکلاوچی حاصل توب واقعەنی باشندن کیچروچی کشیلر «قهرمان گیروی» دیب اسملنەلر.

أکیت ماسال

عوام خلقینڭ خیالندن چغارلغان قصەلر «أکیت - ماسال» دیب آتالالر. مشهور «شورەلی» قصەسی کبك.

خصەلق
(Басня)

اوقوچیلرغه تورلی اوگتلر بیرو اوچون، حیوانلر یا ایسه باشقه نرسەلرنی اورنك ایتوب آنلردن آدەلر اشلی تورغان اشلرنی اشلتوب، یازلغان قصەلر «خصەلق» دیب آتالا.

مثال:
تاش باقا بلن قویان

«تاش باقا برله قویان اوزشمقچی بولوب، بر تاوغه تابا جوگرشه باشلادیلر. قویان اوزینك جوگرکلگینه اوشانوب یولده یاتوب یوقلادی. قویان بر زمان یوقوسندن اویانوب قاراسه، تاش باقا أله قایچان تاوغه باروب جیتکان.

«ایندی بزنك قویان آرتقه قالغانینه اوکندیده، خورلاندیده اما نی فائده». (یاڭی قرائت)

صوراولر: ادبیات نیچەتورلیگه برلنه؟ آواز ادبیاتی دیب نیلرگه أیتله؟ قلم ادبیاتی دیب؟ مقاللردن هرآزنی سویله؟ جرلردن برنچەسن اوقو؟ نیندی اثرلرگه حکایه؟ نیندیلرینه رومان دیب أیتله؟ حکایه برله رومان آراسنده آیرمه نرسه؟ هرایکیسینه آتاقلی یازوچیلر بردن مثاللر کورسات؟ مرتبه دیب نیگه أیتله؟ نیچك یازلغان اثرلر تیاتر کتابلری دیب آتالا؟ آنلر نچه تورلیگه بولنه؟ نیلر؟ کامیدیه نچك یازله؟ دراما نی روشده یازلغان بولا؟ ترا گیدیه، أکیت دیب نرسەگه أیتله؟ خصەلق نرسه؟

ادبیاتنڭ مائورلق یاغدن بولنوی:

اوزینڭ آلغان موضوعی، معنی هم سویله نشینڭ شبلـکینه ـ نفا ستینه قاراب، ادبیات تـاغی ایکیگه بـولنه: ۱ ـ) عادی ادبـیات. ۲ ـ) نفیس ادبیات.

عادی ادبیات: موضوع، معنا هم سویلنش یاغدن، مائورلغی آز بولغان اثرلر «عادی ادبیات» دیب یورتیله‌لر. (عادی یازو چیلرنڭ اثرلری کبك).

نفیس ادبیات: آلغان موضوعی، معنی هم سویله‌نشی شب بولغان اثرلر «نفیس ادبیات» دیب آتالورلر.

شعرلر: عمومی معناسینه قاراغانده، نفیس ادبیاتنڭ نـظم برله یازلغانلری «شعر» دیب اسملنه. اما خصوصی ـ چن معناسینه کوره، کیرك نظم کیرك نثر بولسون نفیس ادبیاتدن یـوقـارغی درجه‌ده گیلرگنه «شعر» فلاگی آستینه کره‌لر.

اسلوب
(Стиль)

یازو هم سویلاو روشی «اسلوب» دیب آتالا. ادبیاتنڭ تور ـ لیلنوینه قاراب اسلوب‌ده ایکیگه بولنه: (۱ ـ) عادی اسلوب. ۲) شعر اسلوبی.

عادی اسلوب.

فکرگه تویغی، خیال قاتشدرلمایـنچه، فکرنی صاف فکر کوینچه‌رك، سویلی تورغان اسلوب «عادی اسلوب» دیب اسملنه. بونـا «فن اسلوبی» دیبده أیته‌لر.

«ملته‌منك نیندیگنه بر اشن قاراسامده، قوانراق برنرسه‌ده‌کوره آلمیم» منه عادی اسلوب بولا. شولوق معنانی شولوق فکرنی مرمتلی «توقای» بزدن سویلاتسه:

کوبمی موکلانسام قونوب ملی آغاچلر اوستینه
بارسی قورغان برگنه یوق، جانلمیسی یاراقلیسی.

روشینه‌کیلور، بزگه «شعراسلوبی»نك نچك بولغانینی آچق کورساتر.

شعر اسلوبی: تویغی خیال برله، فکرنی ماتورلاب، قزغرلق ایتوب کورسته تورغان اسلوب «شعر اسلوبی» دیب آتالا.

شعر اسلوبنك منه شول توبانداگی حاصیتلار بولا:

١ – چاغشدرو.
٢ – کوچم.
٣ – یاشرن تعبیر.
٤ – تورتو.

چاغشدرو.

(تشبیه – Сравненія)

تشقی یا که اچکی ـ مادی یا ایسه معنوی ـ یاقدن آرالرنده یاقنلق بولغان ایکی نرسه‌نی ایکی تورلی حالنی بربرسینه اوخشاتوب کورستو «چاغشدرو» دیب أیتله. مثاللر:

«آی صلوکوزلرمنك آلدنك ساچکه‌لردن اوقماشقان براوچ ساچکه کبك، کورنوب، کوزقاراوی بلن مینی اوزینه بیله‌دی. اوزمنی اوزم بلمیچه، بوکلانگان آغاچ کبك، آی صلوغه تابا بوگلدم».

«مجید غفوری».

شاولا مکتب، ژولا مکتب ایل اچنك قورت کبی

بچان چابوچیلر، قییق قازلر کبی تیز یلب بچان چابالر «ن. دوماوی».

سویالگانسنگ چاتق باغاناغه
یاپراق توسلی صاری یوزلرنگ.
آتلغان قوش آداشدرغان أندای
اوتکانلرگه مأیوس، قاریسنگ.

جون، مامقدای أیلانر یرده بو کیچ أرواح وروح
هم فرشته صفلری یرده یورر مکلر گروه.

طنققنه یانقان، یالقغان، تون بوینچه کون کوتوب،
یالتراب جایلوب یاتا کوللر سخرلی کوزگی کوك.

شاد اولنلکلر، تبسمك ساچکلر، لالهلر،
سانك وغاچلردن یاوا یاکغر کبی مدحیهلر.

توقتاغانلر، کورمگه ایرتوك طبیعت کورکنی،
کوکك آق قوشلردای آق کوچمه بلوتلر تورکمی.

أیلنه کوبچك کبی، بایلق وشهرت مرتبه
سین بو کون بای، بلکه شیطاندنك یارلی ایرتهگه.

یر یاشارمس، گل آچلماس تامی یاکغر تامچیسی
قایدن آلسون شعری شاعر بولماسه الهامچیسی.

کیته راحت کیله باشلی دیگانچی
یاشن هم یوق بولا یاشنی دیگانچی

رضاالدین حضرتدن:

«اوصال خلق، انسانلرنی تلف ایتوچی آغو بولغان کبی، کورکام خلقك سعادتکه یتشدروچی تریاقدر».

«بالا، اوستینه هر تورلی، نقش توشرمك ممکن بولغان بهالی جوهر، یا که هر نرسه یازوغه صلاحیتلی بولغان آق کاغددر.

«معلم بولور، آلتون بولاچاق بر شاکردنی توپراق ایتوب یرده قالدرر؛ معلم بولور، توپراق بولاچق بر بالانی آلتون ایته بلور».

«یل وقتنده سلکنگان آغاچ مثالنده، کورو بلن تزلرم تتری و بارچه أعضالرم تیرلی ایدی».

«سلیمه تورتاش، کشی قولینه توشمگان انجی، یا که آچلمغان ساچك ایدی، آنك مای کبی یومشاق، ساندوغاچ سایراوی مثالنده موکلی وملایم تاوشلری، تاك جیلی روشنده جانمنی راحتلندره ایدی. محبتلی قاراولری، مهربانلی سوزلری، چبقلر آرقلی اثرایتکان یاشن کبی بتون بارلقیمه تأثیرایته ایدی. امان، یارب! نی قدر جاذبه‌لی وسویکملی ایدی».

« یامان یولداش تیمرچی مثالنده‌در، بروقت اوچقونی توشوب کییمکنی یاندرر»،

یامانلقلر تمام مینی قوتورتالر
تاپاق بلن گویه قورصاققه تورته‌لر
نیگه مین تورمادم برچیتده یالغز
نچك کوکده یانا بردانه یولدز.
کیچه یاقتی وملی برکوکلدن
بوکون تچقان اوننداى نور تابلمس.

« توقایف »

آقمنلادن:

آو قوروب چبن توتقان اورمه کوچداى
قاندالا بورچه بلن تالاشابز
خدانڭ قیلغانینه چاره بارمی؟
یوره‌گم یانا اوتدای درمانم یوق
جالنوب مین یاتورمن جبار حققه
جابوغوب سویاك قالغان آرغامقدای.
ظالملر قدر بلمس، هلاك ایتدی
کون نورن کوره آلماغان یارقاناندای

یاقن بارساڭ تیمرچی کوروگندای
اول سینی کرلاوگه بار پاکلاوگه یوق.
تییوب کیتسه، قاراماى چیله‌گندای
قارایتوب، تابلاوغه بار آقلاوغه یوق
دره‌دای عیبڭنی کوره قالسه.
عورتڭنی یاپماوغه بار، آچماوغه یوق.

دنیاده تولوب یاتقان عزیزلر بار:
ساندوغاچداى؛ تللرن آقچه کیسکان
بز قرمسقه‌سز سلیمان بولغانده‌ده
«فاءین تذهبون» درن خبرم بار.
آرتقی یاق آچلغانڭ آچوندن
چیانداى چدى آلمى چاغارسز، سز.

هر بلده خزینه‌سن ایتر اظهار
ولـکن خزینه‌ده تفاوت بار،
نی بار یوغن بلورسز دکان آچا
هرکمده بر سودا بار حالی مقدار.

ولـکن «مرجانی»نڭ اشی باشقه
یلقیننڭ تولپارنده‌ای یولدز قاشقه
یراقدان شعشعه‌سی بالقوب تورا
جوهرده‌ای قوندرلغان، آلتون تاشقه

شجرهٔ دلیلیننڭ تامری تیران
آلای بولای قویرنغه قوزغالماسده‌ای.
هواده اول بر شنقار أیلنه اوچقان،
بز، یوریبز قاراقوشده‌ای ازلب تچقان.

فاتح امیرخاندن:

«یاقتی مینوتلر، یالترا‌وقلی یا ئغر تامچیلری شکللی، آشغوب آشغوب بر برسن قووب اوته‌لر.»

«راضیه‌نڭ اوزنده کوردم، اول‌نچك‌اوسکان، تاغیده ماتورلانغان تاغیده نورلانغان، منه حاضرگنه، شوشی سیکونته‌غنه آچلوب یتـکان، یاش، یاکی، عجائب خوش ایسلی گل ساچه‌گی شکللی، بالقوغان».

«یوقوسندن قورقنچ توش کوروب، اویغانغان‌کشی کبك، آدارنوب قورقنوب، سنمنی اوکائیسزغنه تور ایتدم».

«مین آنڭ توری توبلغی شیکللی، ماتور بویینڭ ماتور شغلسینه محبت بلن قارادم».

«قویاشده سولغان ساچك شیكللی بولغانسز؛ دیب حیانقه تابا بوكرایدی».

«آق قوش مامغندن یاصالغان شیكللی، یـگل واوچارغـه تورا تورغان گاوده، کمنگلر، بیك سویکملی، بیك کوکللی، چیکسز راحت بیزه آلا تورغان قوچاغینه آتولغان شیکللی، کراوتقه آتلدی؛

«بتون طبیعت بتون یر یوزی و بتون یـاش یـوره‌کلر کبك، حیات‌ده یازغی تونلرنی سویه ایدی»..

عیاض اسحاقی‌دن:

«مین بر پیغمبر کبی یاخشیلقنی ایدیال ایتکان کشیمن».

«یگتلرنڭ قوللرنده‌غی اوتکن اوراقـلر، اوسـتا سوعشچینڭ قولنده‌غی قلچ کبی، تیز تیز سلـکنوب، کوز آچوب کوز یومـغانچی آرتلرنده زور، زور کولته‌لر قالدرالر. آتلاغان ساین شول ایگن عسکرن جگه جگه آلغا تابا بارالر ایدی».

«بز سویوشسا کده دوستلاشساقده اچ کوکلبزدن بربرمزنی سویمیبز ایـکان. بوحقیقت مینم کوکلیمه آغولی، اوقـلی، اوق کبی بـاروب، اوتروب، تاغی بر زور جراحت آچدی. مینم ایدیالمنڭ تاغی اڭ زور پوچماغینی یمردی».

«قزلرنڭ خاتونلرنڭ آلیابمه باولری برله نچکه‌لنگان بیللری اوستندن یازغی آق صو کبی آغوب توشکان، اوزون ساچ تاقمالری آنلرنڭ ایکی اوزون اوزون ایتوب، صونڭ قارایارلری ـ یاقلری کبی تومراب قارالنوب یلان کبی توگارکلنوب، سوزلوب یاتـقان ساچ تلوملری، آنلرنڭ قوللرنده‌غی، نچکه اوتکن اوراقنڭ سلـکنوی برله سلـکنوب، قویاشقه قارشی یلتر یلتر اوینیلر ایدی.

«مین بالالر کبک یغلارغه، اوزمنڭ نچارلقمنی قایننار کوز یاشلرم بلن یوارغه توتندم».

یوسف افندی آقچورهدن:

طرابلسده چاقده، مین بیك ایرته، قویاش بلن برگه توروب، آق عرب آتینه آتلانوب، یاشل مرمالقلر آراسندن یراقدن ایشتلگان اوزون موڭلی عرب تاوشن تڭلی، تڭلی قایماق توسلی قوم دیڭگزینه چغوب کیته ایدم. بوقوم دیڭگزیده، صو دیڭگزی کبك اوك چیکسز، قریسز. بونڭده جیلدن قابارغان تولقنلری، کیزلاو واوسمملکلردن حاصل بولغان اوتراولری بار. کیچ قرون، دیڭگز قرینلاغی «بلدیه باقچهسی» نه چغوب ایتالیان موزیقهسن تڭلی ایدم.

(وقت) نومبر ٨٦٨

ع. بطالدن:

استرلتماق یاننده ایدل بوینده «توراتاو» «سکی تاو» «قوش تاو» «یوراك تاو» دیگان دورت تاو بار. بونلر ساچو چیننڭ قولندن اچقنوب بورازنا قشینه، سورمگان یرگه توشکان بعدای بورتوکلری کبك، طبیعت، اورال سرت تاولرن تورغزغان وقتده آنڭ قولندن اچقنوب ساچلوب، توشکان تاولردر. بونلر، حاضر اورال تاولرینڭ قابقاسی یاننده تورغان ساقچی (چاساوای) لر کبی تورهلر. فی الحقیقة آق ایدلنی چققاچده یر آز آز قابارا وکوپرینه وبا تدریج تاوغه أیلنه بارا.

«وقت» نومر ٨٤٨.

عالمجان ابراهیمفدن:

«کوڭل آشقنه، روحمز، چیتلکدهگی قوش کبك، یالغزلققه، آزادلققه

امتوله ایدی». «بارا تورغاچ، صوبزیاخشی‌اوق کیڭگنه؛ آنڭ اوستی قمزق، تیگز، شوما. قویاش باتوب بارا. شونڭ تأثیرندن کوزگی کبك یالترا غان صو اوستی، سارغلت آلتونغه أیلنوب، کوڭلنی ئلله قایا کوکگه، محبت عالمینه آشره؛ جانغه آیرم بر راحتلك، لطیف بر تأثر کیله».

«بوکیك‌وترلغنلی اولان دیڭگزینڭ نق اورتاسندن، نازلی قز یوروشی کبك، بورغالانوب، بورغالانوب آققان یلغه اوزینڭ کمشدای یالتراغان توسی بلن بتون تیره یاقنڭ طبیعتنڭ کورکن ئلله نچه قات آرتدروب بیاره».

«عمرلر اوته یللر کیچه. کوره‌ك کبی قارا صاقالغه چال کره».

فاتح کریمغدن:

«یولنڭ ایکی یاغنلاغی صخرالرغه حتفه کبی یاشل اولنلر، تورلی تورلی ساچکلر ایله بیزه‌نگان ایدی.

«هر کون قویاش بتون ایستانبولنی اوزینڭ نورلرینه عرق ایته. زبرجد شیکللی صاف کوکگه تابا اوزایغان ماتور، نازك مناره‌لر، شرق ملتلرینڭ امید وخیاللری کبی ئلله نیندی عالم عیبلرگه باروب قوشولغان توسلی کورینه. بوسفور ایله مرمره‌نڭ براق وصاف صولری اوستنده تولغان چوب چبار پاراخودلر، کیمه‌لر وآنلرنڭ اچینه کروب چغوب یوری تورغان نهایتسز کوب خلقلر، طبیعتنڭ اوز قولی برله قورتوب یبارلوب منگیلك بر حرکتکه کرتلگان و-ترقتاوی ممکن بولمغان بر ماشینه‌نڭ جزلری توسلی تیولا».

شریف کمالدن:

«سین، بیت، بر وقت ترکلك، فعالیت، محبت بلن تولی ایدڭ.

سینگ کوکلک اوزندن اوزی یـانا تورغان غاز کبـک یالقنلانوب،
یاقترتوب تورا... اوچسز قریسز شادلانا ایدی».

«اوتنگ کیموگانلـگن چامالاب، سیزوب توراسگ. حاضر سینگ
ذهنگ آداشا. گویه سینگ کوکلـگ ضعیف بر یاقتیلق برچاتقی سونه.
گویه سین اوزگ سونه‌سگ».

«الوغ تکرینگ الوغ فرشته‌سی عظمت‌بلن یاشن‌کبک، نوراچنگ اوچا».

(معراجنی تصویرده).

ظریف بشیری‌دن:

یاشیلق یاڭی صاوب قویغان کوبکلی سوت ئلی
قایماغی اوستکه چغار تیز، تیک صبرلان کوت ئلی.

ایسوب یومشاق جیلی یازنگ
قزو قویاش نورن ساچکان
چوار آت تیک چوارلانوب:
بییک یارنگ توشن آچقان.

عاشقنگ آهللری توسلی
چغادر پارلانوب بولار
دوغایلانوب یاصاب یوللار
بودره‌لنوب آغا صولار.

ماچی نچقان اطرافنگ ایسنه‌نوب یورگان کبک
باسقالاب، ترناق اوچیله مین‌ده کیلدم یانیگا

شاولاب آققان دریا تولقنی تیک
اوتوب کیته دردلی یاش کونی.

ماقتیم ئلی مین بر آز، تیك انقلابنڭ دوریله
یازده اوسکان ساچکه توسلی دردلی آول قزلرن.

«ظریف بشیری».

سعید سونچه‌لی‌دن:

جرلامی بولمی کوڭلم اچدن یانام
یارسیمن دیڭگز کبك تولقنلانام.
کورەم: کوك چاترینڭ آستنه چوللر
کورەم: کوزگی کبك کیك، یاقتی کوللر

اینگولر چه تور، عبادات قل، یغلا.

مجید غفوری‌دن:

جوهر کبك، گاودەڭ کچی فایداڭ بیك زور.

مینم عمرم مینوتلری، منه شول تامچیلر توسلی،
آغا شول صو کبی، بارکه اری یاز کونگی قار توسلی.
توندروچی بولمسەده بولغاتوچی بی حساب
بولغانرلر دنیانی باتماندەغی ایشکاك کبی.

قویاش کبی باتابز - بز، بته‌بز.

دیڭگز کبی نهایتسز سمانی کوروب عبرت آلام.

عشقڭله یانوب، گل کبی سولغان توگلمی؟ بوتنم.

بزی مفتون ایتوب تورغان مانورنڭ
ساچك تیك قدری یوقدر سالدوغاچقه.

جیام حالنی یاشل ختفه کبك اولنلره یاتوب.

ع. بطالدن:

آراسیره شوندی اویلر مینی، اومارته‌قورتلری کبك، توشاکگه یاتقاچ، چولغاب آلالر.

محمود مرجانی دن

کیلور برکون، قالور بوتن، چغوب جان،
تومرغان کیسکه کوك یاتر بولوب مال.

کوچم

سوزلرنڭ توب معنالرندن کوچرلوب، ایکنچی معنی‌ده یورتلوی کوچم دیب آتالا. کوچم ایکی تورلی بولا: ۱ -) چاغشدرو کوچمی. ۲ -) عادی کوچم.

چاغشدرو کوچمی:

(Метафора — استعاره)

سوزلرنڭ توب معنالرندن آلنوب، ایکنچی نرسه‌گه یاکه

ایکنچی حاللرگه أیتلولری، ایکی آراده‌غی بـرر تورلی اوخشاش سببلی بولسه اول « چاغشدرو کوچمی » دیوب اسمله‌نه.

مثال:

بالت ایتدی یاز قلچی قییوب کوکنی
بوشاتدی کوك: یاغرنی قویوب توکدی.
« دردمند »

حیات اورننده سکوب قالدی.
« فاتح امیرخان»

چاغشدرو کوچمه‌لایه « اوخشاتلغان » یا که « آکا اوخشاتلغان » نرسه أیتلمی قالا (*) منه شول یاق بلن چاغشدرو کوچمی اوزی تاغی ایکیگه بوله‌نه: ۱) آچق چاغشدرو کوچمی. ۲–) یاشرن چاغشدرو کوچمی.

آچق چاغشدرو کوچمی
(استعارۀ مصرحه)

« آکا اوخشاتلغان» نرسه یا که حال گنه أیتلوب، «اوخشاتلغان» أیبر – حال اوزی أیتلمیچه قالسه، «آچق چاغشدرو کوچمی» بولا.

مثال

« قویاش، بوکون باشقه کونده‌گیلردن آیرم، قوتلیرك یاقترته. یر اوستینه چالقلداب تورغان آلماس تامچیلرن قویا»
(فاتح امیرخان).

ایسکه توشرو: یوقاریداغی « دردمند » دن آلنغان شعرده « آچق چاغشدرو کوچمی» نه مثال ایدی.

(*) بونك چاغشدرودن آیرماسی‌ده شول. چاغشدروده هر ایکیسی‌ده أیتلرگه تییش.

یاشرون چاغشدرو کوچمی
(استعارهٔ مکنیه)

«آکا اوخشاتیلغان» نرسه یوق قیلنوب، تیک آنینک اوزینه مخصوص حاللرگنه أیتلسه، یاشرن چاغشدرو کوچمی بولا.

مثال

«قویاشنینک یاقتی نورلری بتون ایستانبولنینک مناره‌لرن قوچاقلاب آلا. یومشاق جنوب جیلی انساننینک بیتلرندن سویارگه تو‌تونا».
(فاتح کریمی)

ایسکه توشرو: یوقاریداغی فاتح امیرخاندن آلنغان مثال‌ده یاشرن چاغشدرو کوچمینه مثال ایدی.

صناو: تو‌بانده‌گی مثاللرنینک قایسیسنده «آچق چاغشدرو کوچمی»، قایوسنده «یاشرن چاغشدرو کوچمی» بار؟ شولرنی کورسانگز!

رضاءالدین حضرتدن:
«کونلر، کیچه‌لر اوتسه‌ده، محبت سونمی ایدی».
«سلیمه توتاش فکری، قلبمنی ترناملا ایدی».

آقمللادن:

قدر حال صدف آرتقان یگتلر بار
اویلاماگز دنیاده مرگن یوق دیب
کیتکانلر قانداى ایرلر کوهر ساچوب.
آدم کامل بولمای قایناب پشمی
محبت فنجانندن شراب اچمی.

عالمجان ابراهیمفدن:

«طبیعت تاغی برقات تنه تیره یاقده‌غی بارلق نرسه‌لر، تگریننك بخنلی قلی، سانداغاچ‌نڭ موزیکه‌سی تأثیرینه چوموب، اولم تملقینه باقا هم تملرن اچدن آلالر ایدی».

«اوزمنی، نی بلن جواترغه آبدراغان چاقلرمده، مین ایرکسز، اوتکان عمرمنی اویلیم. آنڭ لذتده، راحتلك، یمده بار. آنڭ یاشلك بار. آنڭ یاشلکمه‌گی برنچی محبتم بار. آنڭ مینم اورتا لکن زیفا بویلی، آلسو یاکاقلی، یالقون وشعریت بالقوب تورا تورغان عجیب کوزلی فرشته‌م بار. بز آنڭ بلن قوچاقلاشوب نهایه‌سی بولمغان سعادت دیڭگزینه چومابز.

عیاض اسحاقی‌دن:

«مینم قاینی تورغان کوڭلم، اچیمه سیه‌یچه تاشوب چغارغه تورغان یوره‌کم، بتون باشمنی بیله‌گان اویلارم ئلله نیگه شول ماتورلقنی بوزاسی یمره‌سی کیله ایدی. مینم مدرسه‌دن یاساب چققان ناچار فکرم، یمسز اویم، شول مینی قوچاقلاغان ماتورلق بله تارتشه صوعشه ایدی».

«آیاق آستمه‌غی قارلر شغر شاغر یغلاب قالالر ایدی زور آیم مینم قارا کوڭلمنی اوزینڭ یاقتیلغی بلن یوا باشلادی».

توقایفدن:

کوز تگوب باقسام اگرده تورمشمنڭ کوگینه
یاش هلال اورننده‌ـ آنده تولغان آینڭ یاقتیسی.

کوبەی موڭلانسام قونوب ملی آغاچلر اوستینه
بارسی قورغان برگنه یوق جانلیسی یا یاپراقلیسی.

بتردم شیڭدروب تورلی گوزل چاسکەمنی بارسنده
یاوزتقدیر، قاتی تقدیر، صوق تقدیرم آستنده.

اوزاتدیلر میڭا قول، تورلی ملعون کوچ قارا کوچلر
تلەب سوندرمگه کوڭلمده یانغان ایذگو یولدزنی.

قویاش یوزن چتدی، آغلادی، ایندی کولمی.

کیلدی توتقنلق، توبانلندی اویمنڭ قوللری
هرزمان آق قول برله کوکلرده یولدز چوپلدم.

کوب، جلانلره سزغروب، چیتدن قاریلر بختیمه
بورلا، سرلا بدبختلر، اورمەلیلر تحتیمه.

یار باشندن تڭلادم مین بر صونڭ تولقنلرن
سویلشەلر اوز آرا «بایرام بوکون بایرام بوکون ! »
تڭللادم أ کرنگنه ایسکانده بایرام کون جیلن
آنسی‌ده سویلی تاغن « بایرام بوکون بایرام بوکون! »
کوچلی قولی برله « یالغان »، «چن» نی بر صوققانده‌دی
چن باتوب کیتکان، دی چقماسقه جهانغه مڭگیگه.

کوب وقتده سیسکه‌نه‌م یا گُلش توتوب قوش دیب بقا

یوق قویاشم! مین بلم، سین باتماغانسڭ مڭگیگه
سینده وجدان، بر توررسڭ یاتماغانسڭ مڭگیگه.

آچی بولغاچ کوڭلم، شعرم آچی چغه،
بعضاً پشکان دیب اویلاسام‌ده چی چغه.
اوچورمقچی بولسام بلبل کوکره‌گمدن
ألله نیچک، مرمر ایتوب ماچی چغه

« توقایف »

هر مینوت میندن تلی دنیا کوڭل جیه‌شلرن
نرسه پشسون بولسه یالقنسز کوڭل سونگان کوڭل.

«توقایق»

فاتح امیرخان‌دن:

« یوره‌گم ژو ایتوب، آبدراب کیتدی. کوکره‌گمدن چغوب، اوچارغه آشققان کبک، سیکرنه ایدی»

« قویاش کوله »

«سز مینی اویغه باتقان دیسز، اما اوزگز حاضراویغه باتقانسز، دیب حیات کوزلرن میخایلغه توشردی. آنڭ اوبچان تاوشی کوڭلینڭ اڭ تیرن یرندن چققان شیکللی بولدی »

دردمنددن:

عمرلردر، یانا قلبمده اوتلر
کیچه کوز بر سینی کویدرسه آ هم.

غریب ـ دن:

أی یاپراقلر، آغاچلر! نیك بولای غم موڭلی قالغانسز؟ قهر صوقسون! سزەکوز یللری ایسدیمی؟ آه، قایدن؟ مینمده یوزصولوب، یاپراق قویولدی؛ اما کوز یتمی! . . .

« کزم » یتمی گلمنی توکدم، آه! ظلم أیلدی دوران.

« وقت » دن:

« آنا تلی حیات تامریدر » .

مجید عفوریدن:

محبت باغلاغانمن ایندی اوزلمس
اوزم اولسەم، اولرمن عشقم اولمس.

ماتور کونده چغام تشقه
آچلماسمی کوڭللر دیب.

سعید سونچەلی‌دن:

تاولر باشـینه أکرن یاتا تون
بالقوب آی قـاری کـولنك کوزگیسن.
ساڭغراو چوللرنك اوستنك تورکم
بلوتلر اوچـا قاپلاب کول کورکن
کیـك یلغه یـانی قـارانغیلقده
قـارا زور اورمـان تیران تنـلقده

قـــامشلی صولر أکرن یاقترا
قرده ایـگنــلر سلکنمی تورا
آچق کوکدن شاد قاری آی، یولدز،
یـوقـلی زور آول یوقـلی قـایغیـسز
تیـك بنـده‌لرنك محنتی یـانمی
تـاغن آزغـنلـق هیـچ کرپك قاقمی.

جانی یاقتی بخت شـــادلقغه تولدی
خدایی روح گویه کوڭلمك تاشقان.

محمود مرجانی دن:

دیگـگز کبی تومانلی بیك تن کیچده
بر یالعزم أکرنـگده یولغه چقدم.
یولدزلرده سویلشکان بر مینوتده
اختیارسز بر الله‌نی خاطر ایتدم.

عالمجان ابراهیمفدن:

«کیله‌چك کونلرنك برنده سینك بلن قاوشو سعادتی،
مینم خیال کوگلمده توقتاوسز یالترامقده».

«یاش یوره‌کلر».

عادی کوچم.

(مجاز مرسل — Метанимія)

عادی کوچم منه شول وقتلرده بولا:

۱) سبب أیتلهده، سببدن توغان نرسه، یا که سببدن توغان أیبر سویلنهده سبب مقصود بولا.

مثاللر

«ملی تلگه محبت انسانلرده طبیعی»

«رضاءالدین بن فخرالدین».

«آنا تلی مقدسدر. آنا تلی حیات تامریدر. آنا تلی بالاغه آناسیننك سوتی بلهن برگه كروب قانینه وبتون وجودینه قاتناشه. قانی وجانی بولغان آدم اوزیننك آنا تلینی بلمسكه، یا كه اونتورغه یا ایسه آنی باشقه بر تل بلن آلماشدررغه مڭگی راضی بولماس. «تل بتسه ملت بته».

(وقت)

قانچه تارتساڭ، أی محرر، سوزنی چیت تل سیبینه
تل یاصالماس، گرتوغان سوز یاتماسه اوایبینه.

(دردمند)

كولسه مونده توق واخلاصسز خلق تكبیرلری
هر ایشتكان جان جلارلق، آنداغی تكبیر جلی

(ع. توقایف)

۲ ـ) برنرسهنڭ بركیسهگیگنه أیتلوب، بتونسی؛ یا كه بتونسی سویلنوب، بركیسهگیگنه ـ بر آزیغنه مقصود بولور.

مثال:

بگت كشی هیچ قایغرماس
عزیز باشی آنڭ صاو بولسه.

(آوز ادبیاتی)

باقچهلرده سیر ایدن محبوبهلردن ایسه یوق
اول پری اورمانلی باشلار، نچكه بیللر قایدهلر؟

(غریب).

لامپه یاغلدی. نرناقلرگزنی کیسمی یورمه‌گز!

٣ ـ اورن أیتلوب، اورنك بولغان نرسه مقصود بولور

مثالـلر:

ساماوار قاینی. پیچ یانا. قومغان آغا. ایکی استاکان اچدم.

« دردمند » دن:

«اول عصرلر کم هنوز کوتمکده‌در ذوق حیات»

عیاض دن:

« بتون قر اشلی ایدی » .

م. مرجانی دن:

کوکلرده‌گی، عظمتقه عجبلنوب
یرنڭ‌ده یوقلاوینه حیران قالدم.

سعید رمییف دن:

بیگرك آرتق ایزدی دنیا..
قالمادی صبرم، بته‌م؛
تیك آزافقی تامچی یاشنڭ
یرگه تامغانن کوته‌م.

صوراولر: ادبیات ماثورلق ـ نفاست یاغیدن نیچه تورلیگه بولنه: نیندی اثرلرعادی ادبیات بولاده، قایسیلری نفیس ادبیات اسملنه‌لر؟ «شعر» نرسه؟ اسلوب دیب نرسه‌گه أیته‌لر. اول تاغی نیچه‌گه بولنه؟ عادی اسلوب بلن شعر اسلوبی آراسنده آیرما، نی؟ شعراسلوبنده نیندی حاصیتلر بولا؟ چاغشدرو دیب نیگه أیتله؟ مثال؟ کوچم نرسه؟ مثال؟ کوچم نچه تورلی؟ نیندی کوچم چاغشدرو کوچمی دیب آتالا؟ مثال؟ چاغشدروکوچمی اوزی تاغی نیچه‌گه بولنه؟ نیلر؟ آچق چاغشدروکوچمی بلن، یاشرن چاغشدروکوچمی آراسنده ـ آیرمه نرسه؟ هر ایکیسینه مثال کیلترگز؟ عادی کوچم نیندی وقتلرده بولا؟

یاشرن تعبیر

(Оллегорія ـ کنایه)

سوزلرنی باشقه معنی‌ده یورتوبلن برگه، اوزلرینک توب معنالرنده آلوغه‌ده یول بولسه آندی سوزلرگه «یاشرن تعبیر» دیب آتالا. مثالر:

آنک بیلی نق	(کوچلی معناسنده)
یلـکه‌سی قالن	(بای «)
ایشـگی آچق	(جومارد «)
کـوکلی کیـک	(جومارد «)
یوره‌کلی کشی	(باطر «)
یورغانیگه قاراب آیاغک صوز	(حالـگه قاراب اش قل معناسنده)
کولـگه کوره چوم	(« « « « «)

قارغه یول باشچی بولسه، اولـکسه‌گه آلوب بارر.

ایشاکلرنک‌ده قارا اتلرنک‌ده قبله‌ده قارشی تورولری نمازمنی بوزمی. (موسی بیگیف).

صوغان باشلرینی جیوب چومله سالمق ممکن بولماس. (رضا)

قرش اویاسنی نی کورسه اوچقانده شونی کورر.
آشاغان بلمس توراغان بلور (مقال).

بیلـگیلی هر بر آغاچلرده قوررغه باشلیلر
بلبل اورننی اویا تونقاچ باشنی قاغالر. (توقایف).

ایسکه توشرو: یاشرن تعبیرنڭ کوچمدن آیرماسی: سوزلرنی اوزلرینڭ توب معنالرنی آلورغه‌ده ممکن بولویدر. بوایسه، کوچمه هیچ ممکن توگل. هم کوچم بولونڭ شرطندن‌ده سوزلرنی توب معنالرنی ـ آلوغه یول بولماوچیلق بولا. فقط یاشرن تعبیرده‌ده همان مقصود توب معنی‌دن باشقه معنی‌در.

ایسکه توشرو: مقاللرهم ضرب مثللرنڭ کوبرگی یاشرن تعبیر بولالر.

قویاشقه خورلق بیرمس تأنیث ضمیر (آقمنلا).

کوك تیمر قایراو ایله آلماس بولماس » »

بورك تاشلاب قوتلمیلر بوریدن
(توقایف)

قازلرتاوشلانماسندن هیچ کمگه فائده هیچ کمگه زیان بولماس (رضا)

چبچق مڭـگی بلبل بولب سایراسه‌ده
ایترئق . . مق . . اما بولماس هیچده بلبل. (ذوقی)

تورتو

(تعریض Иронія)

سوزنی سانچکلی قیلوب سویلاو « تورتو » دیب آتالا.

مثاللر: کچره‌یتسه‌گز، کچره‌یرگه مین یاریمن اوزگز زورایرغه یاراساگز؟
(آقمنلا)

بو دنیاده طبیعتدر، کشی بوش بولمی دشماندن،
شولای آنسی؛ ولکن أی خدایم صاقلا دوستلردن. (توقایف)

(وجدانسزلك برله مشهور بولغان کشی آلدنده:
«دنیاده وجدانسزلق کبك احمقلق یوق» دیوده تورتو بولا)
یاراتورغه یاری دنیا، ماتور اورمان ماتور تاولر
یاراتمیم مین ولکن هیچ، سبب شول: ابن آدم بار. (توقایف)

ایسکه توشرو: تورتو قایسی وقت کولو-استهزقیلو قاتش بولا(**)

مثال:

پیغمبرنڭ وفاتندن صوڭ اصلا معجزه بولماس،
یارلماس آی ایکیگه هم قارا تاشدن تویه تویماس؛
دیلر؛ بزنڭ علم اهلی، اشانماڠز بویالغاندر.
اوزم کوردم بوکون بزنڭ زمانده معجزه باردر:
بوکون ایرتوك میڭا شاقتی بورچلی ایبداشم کیلدی
یالندرمی، تالاشمی، وعدهسنده آقچهسن بیردی.
(توقایف)

صور اولر: نیندی سوزلر یاشرن تعبیر دیب آتالا؟ مثال؟
یاشرن تعبیر بلن کوچم آراسنده آیرمه نرسه؟ تورتو نرسه؟ نیگه
تورتو دیب أیتله؟ مثال کیلترڭز؟

اسلوبنڭ نفیسلگی

بر اثرنڭ نفیس بولوی – نفیس ادبیاتدن سانالوی اوچون،

(**) بونسی روسچه (Сарказмъ) دیب أیتله.

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

اسلوبنده منه شول توبانده‌گی شرطلر تابلورغه تیش:

١ – درستلك.

٢ – جیناقلق

٣ – ترتیب

٤ – تكرار

٥ – اویغنلق

٦ – پاكلك

٧ – آهنك

درستلك.

اسلوب؛ اوزنده صرف-نحو یا ٹلشلقلری بولمسه، درست بولا. درست بولمغان اسلوبكه مثال:

« بدوی كشیلر برله آول برله توراتورغان كشیلر بربرسندن آیرم یاشیلر »

(جعفر)

«تل، تاوش جهتندن باشقه بولسه‌لرده، معنی جهتندن همه تللر بر» « حكایه‌لرده سویله‌نله تورغان یرینك تلی بلن یازلغانلر »

« ژولغه صوینك آغمی »

(جعفر)

آڭلاتو: اولگی مثالده، «آولده» دیه‌چك اورنده «آول برله» دیب، « ده » قوشمته‌سی یرینه جیوقیتدن بولغان «بله» كیلتر لگان. بو صرف یا ٹلشلغی. ایكنچیسنده ایه («تل» دیگان سوز) برلك بولغان كوی حكم («بولسه‌لر» دیگان فعل) كوبلك بولوب كیلگان. تلمزنك طبیعی نحوی بوینچه بو یاڭلش؛ تلمزده ایه برلك بولغان چاقده، حكم هیچ وقت كوبلك بولمی. اما حكم، خبر یا كه شرط فعللری بولغانده كیرسنچه بولسه بولا. یعنی ایه كوبلك بولسه‌ده، حكم برلك بولورغه یاری.

اوچنچیسنده «حکایه‌لری» دیب، ترکه‌لگچ قیلوب أیته تورغان اورنده، « حکایه‌لرن » روشنده توشم تماملغی کیلترلگان. بوده‌نحو یاڭلشلغی.

دورتنچیسنده اوّل‌گی ترکه‌لمش‌نڭ صوڭنده‌غی توشرلوب قالدرلورغه تیشلی بولغان « نڭ » قوشمته‌سی توشرلمیچه « ڤولغانڭ صوینڭ آغمی » دیلگان. بوده تلنڭ طبیعی نحون بلمگانلك بله‌سی.

جیناقلق (منقحیت)

اسلوبده، فائده‌سز آرتق سوزلر یاکه جمعه‌لر بولندرماو «جیناقلق» دیب آتالا. اثرنڭ برنچی ماتورلغی ـ نفاستی جیناقلق بولغانغه، زور یازوچیلر آڭا بیك اعتبار قیله‌لر.

جیناقلق اثرلرده سوز کیسکلری، جمله‌لر، هربرسی بر زور خدمت بوکله‌گان بولالر. آندی اثرلرنڭ اسلوبندن برسوزنی یا که برجمله‌نی توشروب قالدرو «تن» نڭ بر أعضاسینی کیسوب تاشلاغانده‌غی کبك، اثرگه زور زیان کیترمیچه‌قویمی. اثرنی اسلوبنی کمچیلکلی یاصی.

اسلوبنڭ جیناق بولوی اوچون بردن برچاره شول: یازوب بترگاندن صوڭ، اوز اثریگه اوزڭ دشمان بولوب، سینزورلق کوزی بله قاراب یاڭیدن أللە نچه قات تیکشروب، توزه‌توب چغارغه تیش اثر شونسز جیناق بولوب یته آلمی.

ایسکه توشرو: آتاقلی هم زور شاعرلر بزدن « توقـایف » بله « دردمند » حضرتلری؛ شولوق آتاقلی هم اوتکن قاراشلی یازوچیلر مزدن فاتح امیرخان بله عالمجان افندی ابراهیمف جنابلرینڭ اسلوبلرنده‌گی جیناقلقنڭ کوچلی سببی، شول اوز اثرلریـنه اوزلری سینزورلق ایتولری بولسه کیرك.

جیناق بولمغان اسلوبکه مثاللر:

«بو الله نیندی بر چیر ایدی. یوغشلی ایدی. بیك تیز اوتره ایدی. تاغی عجب شونسی: بومسلمانلر آراسندن چققان ایدی. هم شونلر آراسنده‌غنه پادشاهلق سوره ایدی. بر قازانلغنه هر کوننی یوزر مسلمان اوله ایدی».

انقراض صحیفه: ۳۹

آڭلاتو: بونی جیناقلی قیلوب یازساق، اوشبو روشکه کیله‌چك:
«بو، الله نیندی تیز اوتره تورغان یوغشلی برچیر بولدی. تاغی عجب شونسی: بومسلمانلر آراسندن چققان هم شونلر آراسنده‌غنه پادشاهلق سوره؛ حتی برقازانلغنه هر کوننی یوزر کشی اوله ایدی».

تاغی باشقه مثال:

«اویان کوڭل! اوزڭنڭ دنیالرنی جیگه (تورغان)، تاولرنی تیشه (تورغان)، دیگڭزلرنی قورتا (تورغان)، تاریخلرنڭ کوبچکلرن تله‌گان طرفقه آیلندره تورغان کوچڭنی، غیرتڭنی صرف قیلب، مینی شول قورقنچ دیڭگزدن قوتقار. اویان کوڭل، اویان! اوزڭنڭ سیبیریا صوقلرن اریته (تورغان)، قانتقان، کیبکان قلبلرنی مایغه آیلندره (تورغان)، بتون دنیانڭ، ماتورلقلرن اوزڭنڭ یومشاق، ماتورلغڭ برله بیزمی تورغان سویو حسیڭی اویات، مینی شونڭ جلیسی برله جلت!

تورمشمو بو؟ «صحیفه: ۰»

آڭلاتو: شول یوقاریداغی اسلوبده «تورغان» فعلینڭ جیه اچینه آلنغان بیشیسی آرتق. فائده‌سز کیلترلگانلر.

تاغی:

«بولارنڭ میراثلری‌ده نی قدر کچکنه بولسه، نزاعسی شول

قدر زور ایدی. بر ساماور مسئله‌سینڭ تاوشی کوکگه چقه، بر تون تاوشی‌ده محکمه‌دن محکمه‌گه کوچوب ألله نی قدر خلقنڭ باشن أیلندره ایدی. برکجه دعواسیك نی قدر کشیلرنڭ آوزلرن برونلرن قان یاصی ایدی. تاوشنڭ ایسابی حسابی یوق ایدی. محکمه‌لرگه بیرلگان عریضه‌لرنڭ حکملرنڭ ایگی چیگی یوق ایدی. هر کشینڭ محکمه‌ده اشی بار ایدی. هر کشینڭ برسنده آلاسی بار ایدی». هر کشینڭ ایکنچیسینه بیره‌سی بار ایدی. حکومت بـواشلرنی قارارغه خصوصی حاکم خصوصی محکمه‌لر آچسه‌ده اشینڭ چاماسی‌ده یوق ایدی، رتی‌ده یوق ایدی. أخلاق بوزولغانغه یالغان شاهدنڭ ایسابی حسابی یوق ایدی. ایکی یاقده دعوالرن یالغان شاهدلر برله آنتلر برله اثبات قیله‌لر ایدی. هر کشی اوزینڭ مخالفینڭ شاهدلرینڭ یالغان گواهلقلرن ایکنچی گواهلر بله اثبات قیله ایدی. هیچ اوچینه چقو ممکن توگل ایدی ».

« آولك اوراملر بوش قالغان، مسجدلر محله‌سز قالغانلر، مدرسه لر مدرسسز، شاکردسز قالغان ایدی. «انقراض» صحیفه! ۳۹ و ۴۰

«توغان بر بالا آورو توا ایدی. آورو توماسا آتاسندن ایه‌ره ایدی. آغاسندن توتاسندن ایه‌ره ایدی». (انقراض) صحیفه: ۴۳.

توقایف جنابلرینڭ «کتاب» سرلوحه‌لی اوشبو توبانكگی شعرنده‌ده جیباقسزلق بار:

هیچده کوڭلم آچلماسلق اچم پوشسه،
اوز اوزمنی کوره‌لمیچه روحم توشسه،

جفا چیکسه‌م، یوداب بتسه‌م، بوباشمنی
قویالمیچه جانغه جلی هیچ برتوشکه

خسرت صوڭره حسرت کیلوب آلماش آلماش
کوڭلسز اوی یران تمام أیلانسه باش،
کوزلرمن کیبوبن یتمکان بولسه،
حاضرگنه صغلوب، صغلوب جلاغان یاش

آشکلاتو: منه بو صوڭغی بولم آرتق. فایدهسز. چونکه کوڭل آچلماسلق اچ پوشو، اوزاوزڭنی کوره آلماساق درجهده روح ترشو، جانڭنی قاین قویارغهده بلمیچه، باشڭ تمام یودهب بترلك قدر جفا چیگوخسرت صوڭره خسرت کیلـگاننن، کوڭلسزاوی بلن باش أیلانوب، کوزلردن صغلوب، صغلوب یاش آقغـانلغن، البته، قسقه، آچق هـم تأثیرلی (اوتملی) روشن بلدروب تورا، شونی آچق روشن اچینه آلا. شونڭ، اوچن، صوڭغی بولم بلن،آنی یا ٔیدن تکرارلرغهحاجت یوق

ترتیب.

ترتیب ایکی تورلی: ١) - فکرده ترتیب، ٢) - اسلوبن (بو اورنن اسلوب سوزتزمی معناسنن آلنه) ترتیب. فکرده ترتیب نیدن عبارت بولغانی یوقارین فکر بابنن سویلانوب اوتدی. ایندی بو اورنن تیك اسلوبن ترتیب نرسه ایکانی تورسنن غنه سویلنهچك.

اسلوبن ترتیب؛ تلنڭ طبیع سوروشی هم تلاوی بوینچه سوز کیساکلرینڭ، هربرسینڭ، اوزلرینه تیشلی بولغان اورنلرن بیلاولری، اسلوبن ترتیب بولا. فـکرده ترتیب، فـکرنڭ ماتورلغی اوچون نی قدر خدمت ایتسه، اسلوبن ترتیب هم اسلوبنڭ نفـاستینی آرتدر، اوچون شول قدر یاردم بیره.

ترتیبسز اسلوبکه مثل:

«عموما کشیلرنڭ روحی تورمشلری، آنلرنڭ روحی ترقیلری

ـ همه‌سی‌ده آنلرنڭ اجتماعی وسیاسی تورمشلری، حالتلری بله بیك برگه بیلانگاندر». (جعفر).

آڭلاتو: بوجمله‌ده «بیك» دیگان قوتلاو قیدی اورنسز توشکان.

ایکنچی مثال:

«قباحت»، «بدبخت»، «جونسز» کبی کوب یمسز آت آلساڭ سیلی تاشلاب بتون دنیا، اوزڭ یالغز فقط قالساڭ. «توقایف»

آڭلاتو: بونده «اوزڭ» دیگان سوز بلن «فقط» دیگان قید اوزلرینڭ تیشلی اورنلرن بیلی آلماغانلر. بونلرنی اوزاورنلرینه قویساق «فقط یالغز اوزڭ قالساڭ» روشینه کیله‌چك.

تکرار.

(Повторенiе).

بر سوزنی بر تعبیرنی یاکه بر جمله‌نی قات قات أیتو «تکرار» دیب آتالا. تکرار، یوره‌کنڭ آرتق سزلانوندن، کوڭلنڭ اخلاصلی تولقنندن، یاکه تویغینڭ قاینارلقندن بولسه اسلوبکه ماتورلق بیره. معنانڭ کوچن، اوتمن آرتدرا. اما کیریسنچه بولسه، اسلوبنڭ یه‌من بیره. معنی‌گه قوت بیروچی اسلوبنڭ اوتمن آرتدروچی

تکرارغه مثاللر:

گرچه مین‌ده بار سانالدم، ایل تاتار سانالمادم!
ایلڭ یوردم، خطلر آلدم، اویلاسام سان آلمادم،
یانمی مجنون، یانمی فرهاد ـ بر یانوب آت آلدیلر،

مین غریب ملك قات یاتوب‌ده، یاندیغا سانالمادم؛
اویله‌ئز معشوقه مئلر!...
مین عاشق سانالمادم!
کمگه وصلت، کمگه امید نعمتن بیردی فلك؟
مین امیدنك صوك قولندن بر صنق نان آلمادم!
کمگه وصلت کمگه امید!...
مین صنق نان آلمادم!
أیتدیلرکم: بر بختسز ایلـگه عاشقسك فقیر،
بر قزاردم، بر بوزاردم .. نی تانیم ـ تانالمادم!
... نی تانیم؟ ... تانالمادم!
سزنی ملت، قزلری، آه، أی امید یولدزلری!
تاك سحرلر أزلاب أزلاب، بر کوروب قانالمادم.
... أی امید یولدزلری!
... بر کوروب قانالمادم!
ایسدی جیللر، ایل اچمدن ایرته کیچ صالدم قولاق،
جیل جیلاسلرنك موکندن ذوق الجان آلمادم.
قایده برتاو، قایده مأمول چیشمهٔ اب الحیات؟
تز یوگندم، یاش تامزدم، دردکه درمان آلمادم!
. . . دردکه درمان آلمادم!
بتر ملت، مائزمزم، کوزله‌دم یللر بویی،
یتدی دفنم وقتی، کفنم بوزلرن مانالمادم.
دیلا! . . .
دریغ!
بوزلرم ماناآلمادم!¡

(دردمند)

سناو: بوشعردەگی تویغنی تیکشرگز! قاینار تویغیمی؟ نچکەمی؟ عالیمی؟ آلله بارسن‌ده اچینه آلغانمی؟

« یوق! برسن‌ده، برسن‌ده؛ بیرمیلر! تاو یاغنده بیرمیلر: خاتونلرن‌ده بیرمیلر! سویونبیکەنی‌دە بیرمیلر! بیرمیلر! آتالرن، آپالرن، سنگللرن، خاتونلرن، ساقچی فرشتەلرن اسیرلکگه بیرگان خلقنی قایده کورگانك بار؟ »

(فاتح امیرخان)

« آنادن تودم، امیدکه آلدانلم، بومسخرەلکگه توشلم. آه، امید، امید! جانم چقسه بوقورقنچدن قوتلور ایدم... یازمشم قورقنچ... آه یازمش، یازمش! أی أنکایم نیچون مینی بوقورمش دیدگزینه یالغز تاشلادك؟ نیچون مینگا بوندغی قورقنچلرنی آنگلاتمادك؟ نیچون... نیچون؟ آه ربم، آه ربم! آلچی آل... جانمنی آل!... »

« احنف، ژ'نغتارف »

سناو: بونلردەغی تویغی نچك؟

أیته ایرتەنگی نمازغه بیك ماطور موڭلی آذان
أی قزان، دردلی قزان! موڭلی قزان! نورلی قزان!

« توقایف »

سزلا، سزلا، سزلا کوڭلم،
سزلا بر توقتامیچه،
سزله آیلر، سزله یللار سزله تون یوقلامیچه،
سزلا، سزلاپ سین محبت
یالقن گللر یاصا:
مڭگی حسرت هم قاراتون یللارن کونلر یاصا!..

« صعید رمییف »

أی کوزم! کوزکی: جهان نیندی بولوب قالغان، قارا!
بر یوزی نیندی سونوك! نیندی موڭا تالغان، قارا!

کوز قارا! کورکی: حیات عمرك وفاسی بارمیدر؟
باق: عمر نیندی وفاسز، نه کبی یالغان، قارا!
کور: فلك بزدن صفا آلغان جفا سالغان کبی
یریوزندن‌ده یرن نرسه‌لرن آلغان، قارا!
باق: فلك بردم یره شفقت ایله باققان ایدی
کور: بودم نیندی قهر، آچو کوزن سالغان، قارا!

« غریب »

ایواه! کوز یتدی» دنیانی حزن، موك قاپلادی، باسدی
یر اوستنده اولان بار نور وشادلقلر تمام قاچدی.
ایواه! سارغایدی یاپراق، یرگه قویلورلر برم برم،
بونی کوروب کوڭلر أَلله نیشلب، سلکنوب، تاشدی.
ایواه! ساچکه‌لرن گل قویدی؛ ساندوغاچ‌ده کیتکاندر،
قایا کوکی؟ قایا باشقه؟ ایواه! حسرت ینه آشدی.
کویه‌م کوز نیگه‌نینه مین، یانام جای کیتکانینه آه!
اچم اوتدر، آوزده آهده واه‌در، کوزلرم یاشلی.

« غریب »

سناو: بوشعرلرده‌گی تویغیلر نی روشلی

«اوخ! بندی باشم! مین نی اشلادم؟ مین نی اوچون عینی‌نی اوتردم؟ مین نی اوچون دیب بوعینی‌نی اوتردم؟ نی اوچون بونی اوتروب باشیمه بلا آلدم؟ آح قان! قان! قان! کوز آلدمده أَلله نیندی قانلر کورنه! نی اوچون مین بوقدر عقلسز بولدم؟ آنی اوتروب میڭا نیندی فائده بولدی؟ میڭا خیانت قیلغانلغی اوچون آندن آچومنی آلدممی؟ یوق! هیچ فائده یوق!»

«خراب بولدم! آقتق مینوتم! آقتق سولولرم. آخ! آنده‌ده پالیتسه! باشقه‌چه ... چارم ... یوق! ...! أتکای! أنکای! خوش! مین ... کیتدم!»

بختسز یکت — ع. کمال

« مین، ـ خورشید! ـ دیه باشلاغانغنه ایدیم، اول، آنلدن باشقه ده موڭلی کوزلرن تاغیده موڭلاندرا توشوب میڭا تکدیلر:

ـ رشاد، خدای اوچون کیتگز. مین سزدن اوتنه‌م، مین سزگه أیته‌م، کیتگز؛ بوندن صوڭ بر ده کیلمه‌گز! جانم، کیلمه‌گز. . .

سزده مینی انتوغز، مینڭ سزنی برنیچه یللر کورشمی تورساق بلکه اونتورمن . . جانم، کیتگز. . . دیب، میڭا کورشرگه قولن سوزدی».

(قدرلی مینوتلر) فاتح امیرخان.

« یوره‌ك صوغه . . . کوڭل، قایادر، آشقنه . . . اچ پوشا، پوشا، پوشا . . . ألله نرسه جیتمی، نیدر تولمی . . . حیاتنڭ ألله قای یرنده بیك زور بوشلق بار . . . ممکن بولسه‌ده، جان استه‌گان نرسه تابلوب، شول بوشلق تولسه، بلکه بر آز جگلایر، تنار . . . یوق شول، یوق!!

(یاش یوره‌کلر) عالمجان ابراهیمف

اویغنلق (موافقت)

فکر، تویغی، حیاللرنی؛ اوزلرن آڭلاتا تورغان سوزلر ـ تعبیر آراسندن ایك کیلشلی هم ایك یتشلیسی بلن آڭلاتو «اویغنلق» دیب آتالا. اویغنسز اسلوبکه مثال:.

« اوتکان یل معروفقنه، زورغنه بر قلمچی‌نڭ جوانغنه برکتابی باصلوب چقدی

عبدی ۸۰۱ نومیرلی «یولدز»دن

آڭلاتو: بونده، «جوانغنه» دیکان تعبیر بیك اورنسز توشکان بوصفت اورنینه «زورغنه» یا که «قالنغنه» دیلکان بولسه، اسلوب بلکه اویغنسزلقدن قوتلور ایدی.

پاکلك (اصالت)

اسلوبنك، عوام ـ قارا خلق آوزنده‌غنه یورتله تورغان تمسز سوزلر، عادی تعبیرلردن ـ صافلقی «پاکلك» دیب آتالا.

پاکلك اسلوبنك برنچی ماتورلغی. پاك بولغان اسلوب، اوقو-چیلرنك کوکللرن هم تللرن پاکلاوگه یاردم ایته. پاك بولمغان اسلوب ایسه کوکلنی پیسلی، تلنی تمسزلندره.

پاکلکدن محروم اسلوبکه مثال:

«آلارنی کورگاچ» جعفر افندینك کوکلینه بلغارلرنك کوت مسئله‌لرندن اوته آلماولری کیلوب بیك عجبکه قالدی. هم ـ ده أللّه بونلر شوندی کوتدن باشقه‌نی بلمی تورغان سفیل خلق میکان، دیب اویلادی»

«بولار همه‌سی‌ده شرح عبدالله بوتاب چوتاب اوستینه اوز اسمن قویار اوچون باشن کوتکه کوتن اورتاغه کیترگانلر ایدی.

(انقراض)

(Музыкальность آهنك)

سوز کیسکلرینك هم جمله‌لرنك تاوش جهتندن بربرسی بلن، قولاققه یومشاق، ماتور ایشتلرلك بولوب اویوشولری «آهنك» دیب آتالا. اسلوبنك آهنکی، ادبیاتنك برموزیکه‌نك قللری، تللر، تاوشلری آراسنده‌غی آهنك ـ موك قدرلی اوك زور هم حرمتلی اورن توتا.

آهنگسز اسلوبکه مثاللر:

جوکه، قاینلر توبنده، قوزغالاقلر، گومبه‌لر
برله برگه اوسه آللی گللی گللر غنچه‌لر. « توقایف »

جانینی جانمه، قانن قانمه قاتان میڭا « غریب »

« توبه‌ن آولنڭ شرفی برله چایگه کردك. بله‌مسك، بزنڭ آولنڭ فخریلرنڭ اسما سینڭ ایرینڭ آناسی برله برتوغان «بلتر صدری‌لرغه کیلگان ایدی». (« کیه‌و »، صحیفه : ۲)

« هر کشی اوزینڭ مخالفینڭ شاهد لرینڭ یالغان گواهلقلرن الخ . . . » (انقراض)

آهنگسز اسلوب، اوقورغه‌ده - آور بولا.

ایسکه توشرو: بر تاوشلی کوب حرفلرنڭ ینه‌شه کیلوی، آخرنده « نڭ » قوشمته‌سی بولغان ترکالمشلرنڭ کوبلگی (ایکیدن آرتغی)، حال فعللری بله‌ن وقت فعللرن یش کیلترو اسلوبنڭ آهنگن بوزا تورغان نرسه‌لر. فائده‌سز تکرارلرده اسلوبنڭ آهنگن بوزا.

سورولر: بر اثرنڭ نفیس ادبیاتدن سانالوی اوچون، اسلوبنده نیلر تابولرغه تیش؟ اسلوبنڭ درسلگی نیدن عبارت؟ درست بولمغان اسلوبکه مثال؟ اسلوبنڭ جیناقلق نرسه؟ اسلوب‌نی وقتده جیناق بولا؟ اسلوبنی جیناق قیلو اوچون‌نی اشلرگه کیرك؟ جیناق بولمغان اسلوبکه مثاللر کورسه‌تکز؟ تکرار دیب نیگه ایته‌له؟ نیندی تکرارلر اسلوبنڭ اوتمن آرتدروب، آڭا ماتورلق بیره‌لر؟ اویغنلق نرسه؟ اویغن بولمغان اسلوبکه مثال؟ اسلوبنڭ پاکلك نیدن عبارت؟ پاك بولمغان اسلوبکه مثال؟ پاك بولغان

اسلوبنڭ فائده‌لری نرسه‌ده، پاك بولمغان اسلوبنڭ زيانی، نی؟
اسلوبنڭ آهنگی نرسه؟ نی دن عبارت؟ آهنگسز اسلوبگه مثال؟

دورتنچی بولم

أيله‌نش، قارشه‌رو، كيسو، سؤال بيرو.

أيله‌نش

(Обращенiе — (التفات))

برنرسه ياكه برخال تورسنده سزيله‌ب كيلگان چاقده، كينادن، آنی تاشلاب، ايكنچی بر أيبرگه قاراب سويلی باشلاو «أيله‌نش» ديب آتالا.

مثال:

آه! نی قيلسام‌ده اشم تيگره‌ميدر بختم يوق آه!
برگنه اش‌ده باروب چقمی... نيدر؟ بختم يوق آه!
مين ألك بوندی توگل ايدم، بخت ياخشی ايدی.
بو بخت بر يولی بتكاندرميدر؟ بختم يوق آه!
أی خدای! مين بنده‌كه رحمت قيل! اول بختم كيری
بير، سعادتدن ألوش، حصه تيدر بختم يوق آه!

«غريب»

فلك كوڭلمی يقدی، ياقدی كوزدن ياشلرم آقدی
فلك باشی يوز مڭلرچه محنتلر قويوب توكدی.

ایا ظالم فلك! قیلغانلرڭ نیدر؟ میڭا نیدر؟
فلـکدن چیکدیکم ظلم، مینی اول خور ایتوب سوکدی.

«غریب»

قارشدرو

(Противоположенiе — تضاد)

برسی ایکنچیسنه قارشی بولغان فکرلرنی (یا که تویغیلرنی) بر نرسه‌حقنده هم براورنده جیناب أیتو «قارشدرو» دیب اسمالنه. قارشدرو یا تویغینڭ نچه‌رونلدن، یا ایسه آرتق قایناوندن بولا.

مثال:

اول مینم پادشاهم، قلوم، دوستم، اولم، کوچلی تورەم،
اما مین اول کوز نورمنی بیك سیرەك، بیك آز کورەم.

«صعید سونچه‌لی»

ایسکه توشرو: بـو شعر ۱۹۱۲ نچی یلنڭ مـارتنده چققـان «شورا» نڭ ۵ نچی ساندن آلندی. شعر «اشچی آتا» اسمنده یازلغان. یاخشی‌اوق اوزون. بو سوزلرنی، آلـگی اشچی آتا، اوزینڭ بردن بر کچکنه صبی بالاسینه أیته.

بولمادڭ آلتون یارم - سالقن یارم سین‌ده مینم
بر تبسم برله‌ده تورمش یولم یاقترتقوچی!

«توقایف»

«تاغی عذاب قانش سعادت؛ تاغی سعادت اچنده عذاب، جنت اچنده جهنم ... خیالنمڭ بو فاجعه‌سی صوڭغی وقتلرده بیـگرك آچی، بیگرك اوتکن حس ایتله باشلادی».

«یاش یوره‌کلر» عالمجان ابراهیمف.

کیسو

(Умолчаніе — قطع)

یا تویغینك کوچایوی، یا که باشقه برر سببدن أیتله‌چك سوزنی أیتمیچه اوزوب قالدرو «کیسو» دیب آتالا.

مثال:

«یانمدغی تونتاشم مینم کوکرگیمه باشن قویوب، یومشاق، کچکنه قوللرن مویینیمه اوردی‌ده:

– اوخ . . . رضا . . . اولم . . . اولم . . . سعادتمنی بختمنی کوتاره آلماودن، کوکلمنك آشقنونندن اولسم . . . دیدی».

«جان آچوم بلن:

– أنی . . . . أنی . . . . آژدها بار. آژدها یوتا . . . . دیب، قچقروب بیارومنی، صوڭره کوز آلدم قارانغولانوب، باشم یرگه تیگانلك، دنیانك آستی اوستکه کیلـگاندای أیلنه‌ن آزغنه خاطرلیم»

«یاز باشی»

سناو: یوقاری یاقلرده‌غی مثاللرده «کیسو» بارمی؟ قایتوب قاراڭز!

آشرو

Гипербола — مبالغه

برنرسه‌نی، برحالنی یا که برواقعه‌نی اوزینك درجه‌سندن بیك کوتاروب یا ایسه توبان توشروب أیتو – سویـلاو « آشرو » دیـب یورتله.

مثال:

« مین سیڭا اشانام. مین سینڭ قوتکه ایمان کیترەم. بتون دنیا میڭا قارشی باربلە، سین مینم یاقلە بولساڭ، بزجیگەربز، دیم: سینڭ قوتڭ، سینڭ اول بویڭ، یورەگڭلە بولغان محبتڭ قارشیسنده تاشلر اررگه، تورمش اوزی سجده ایتەرگه، کوکلر باش ایەرگه تیش ساو بول! آقتق مرتبه کوزلرڭدن اوبوب، قارشڭده سجده ایتەم، مین کیتەم، بز آیرلشەمز، لکن مڭگیگه توگل: تڭری اوزی برله- شدرگان جانلرنی زمان‌ده، مسافه‌ده، قزغانچ آدملرده آیره آلماس مینم یورەگم، شولای،دی

محبتڭ اوتنده یانوب: (...) «یەش یورەکلر»

« بز بلکه، کورشه آلمابز؛ بلکه، مڭگیگه آیرلغانبزدر... لکن برطبیعتمز تلەگنلە یاشادك. بز محبت اللەسینه، صمیمی عبادتمزنی وقتنده صمیمیت بلن اوتەدك...» «یەش یورەکلر»

ایسکه توشرو: بوآشرو، ده تویغینڭ قایناولاندن بولا.

سوٴال بیرو

(Вопрошенiе — استفهام)

شولوق، تویغینڭ کوچایوی، روحنڭ قایناوندن کوڭلنڭ بیرگان سوراولارینه «سؤال بیرو» دیله.

مثال:

خورشید:

ـ سزنیك کیلدڭز بوکون اوسلانغه؟ نیك مینم تنچلقمنی بوزدڭز؟ میڭا پریستانغه توشارگه، بوپاراخودقه، سزاوترغان پاراخودقه اوترغه،

سزنڭ بلن سویله‌شرگه یارامی ایدی بیت، آڭلیسزمی؟ یارامی ایدی! مین سزدن قاچادر ایدم؛ مین سزنی قایچانك بولسه، بر اونوتقان بولور ایدم . . . نیك کیلدڭز سز اوسلانغه؟ نیك میڭا اول رحیمسز کارتوچکه‌ڭزنی بیردرتدیڭز؟ مینم ته‌ره‌زه‌مه بورلوب، آندی کوز بلن، مینی سحرلی تورغان کوز بلن، قارادغز؟ سز مینی خراب ایته‌سز بیت، رشاد! بله‌سزمی «خراب ایته‌سز . . . ربم، مین نیشلیم؟» .

«قدرلی مینوتلرده» فاتح امیرخان.

سوراولر: أیله‌نش دیب نیگه أیتله؟ مثال؟ قارشدرو دیب نرسه‌گه أیتله؟ قارشدرو نی سببدن بولا؟ مثال؟ کیسودیب نیگه أیتله. مثال: آشرو نرسه؟ مثال؟ آشرو نی سببدن بولا؟ سؤال بیرو دیب نیگه أیته‌لر؟ اول تاغی نیلـکدن بولا؟

یازو قانونلری

پلان. برلك.

پلان.

یازارغه توتنودن ألك، موضوع حقنده فکرلر تابوب، کوڭلدن، بر آز، شولارنـڭ چیکلرن ـ اورنلرن بیلـگیلب قویو «پلان» بولا. بو یازونڭ برنچی شرطندن. نفیس اثرلر ـ شعرلر پلاندن بـاشقه میدانغه کیلمیلر. پلانسز یازلغان اثرلر سویلوب اوقولماو اوستینه، عمرلری ده آزبولا . . . آڭلی، بلملی قوللرده کوب یورتلمی باشلیلر. نهایت، بتونلای، ادبی اولمگه حکم ایتله‌لر.

برلك.

اثردەگی فکر تارماقلرینڭ برتابقرغە جیلوب، همە سینڭدە آلنغان موضوعغە کیلوب بیلەنولری « برلك » دیب آتالا. برلك، یازونڭ ایکنچی شرطندن.

مادی قیافتنك - گاودەنڭ أعضالری بلن معنوی قیافتنڭ تیپنڭ (کوز آلدندە جانلانوب کورنەچك بولغان عمومی معنی‌نڭ) اعضالری بولغان، فکرلر برحکمدەلر. مادی اعضالرنڭ (*) هربرسی اوزلرینڭ آیرم خدمتلری بلن برگە، اورتالقدە، اورتاق برگاودەنڭ قیافتنڭ یاشاوینە نیچك خدمت ایتسەلر، فکر، تویغی، خیاللردە شولای اوق، آلنغان اورتاق موضوعنی عمومی معنی‌نی یاشاتورگە، شونی کوز آلدندە جانلاندروغە یاردم قیلورغە تیشلیلر.

یوق ایسە، فکرلر موضوعنڭ فائدەلی کیسکلری بولوب یتماسلر. بلکە عمومی معنی‌غە زیان ایتە تورغان بولورلر.

(*) قول، آیاق، باش، کوز، قولاق، تاغی شونڭ کبك تننڭ همە کیسکلری.

صوڭ.

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ